

5252. 1934

Сніп

Виходить що-тижня у неділю в ранці у Харкові.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік 3 руб., на пів-року 1 руб. 75 коп., на 3 місяці 1 руб., окреме число коштує—5 к., подвійне—10 коп.—За кордон—4 р., 1/2 року—2 руб.

Річні передплатники одержать без платний додаток.

Адреса Редакції: КОНТОРСЬКА, 21.

Телефон редакції—839.

В справах редакції можна бачити від 3 до 5 годин
— вечора по понеділках, середах та п'ятницях. —

Авторі рукописів повинні подавати своє прізвище й адресу. Редакція може скорочувати і змінити статті; більші статті, до друку не ухвалені, переховуються в редакції 3 місяці й висилаються авторам їх коштом, а дрібні замітки й дописи одразу знищуються. Рукописи, на яких не зазначені умови друку, уважаються безплатними.

З ПРИВОДУ надісланих до газети ВІРШІВ редакція не листується.

УМОВИ ДРУКУВАННЯ ОГолошень:

За рядок петіту попереду тексту, або за його місце платиться по 30 к. і по умові.

За рядок петіту після тексту: за перший раз 20 к. і по умові, за другий—10 к.

Хто шукає заробітку, платить за оповістку в 3 рядки 10 к. за раз, при умові друкування не менше 3-х разів.

№ 23—24.

—>> 15 (28) Червня. <<—

1912 рік.

Жертвуйте на пам'ятник Т. ШЕВЧЕНКОВІ у Києві.

ЗМІСТ: Од редакції; Відповіді на лист д. С. Р-ка, уміщений в ч. 22 „Снопа“—Відповідь Віктора А; Петро Оправхата—З приводу листа д. С. Р-ка; Прохор Воронин—Господи, гинемо; Другий виборець—Про українські виборчі платформи; 3 нашого життя; 3 Галичини; 3 поля літератури й науки; П. Осипенко—Сучасні типи або гурток і гуртківці; Бібліографія: Т. З.—Культурно-націон. рух на Україні в 16—17 століттях; Листування редакції; Фел'етон: В. Тапці—Вірші; Олелько Островський—Берестечко.

ОД РЕДАКЦІЇ:

Повідомляємо шановних передплатників, що на протязі літа (місяці Червень, Липень і Серпень) „СНІП“ виходитиме у два тижні раз подвійними числами 15-го й 30-го кожного місяця.

Відповіді на лист д. С. Р-ка, уміщений в ч. 22 „СНОПА“ *).

Віктор А.

Вельмишановний Пане Редакторе!

Обзиваючись на заклик редакції Вашої, прошу умістити отсі мої міркування в справі, зачепленій листом пана С. Р-ка („Сніп“ ч. 22).

Безперечно однакові факти у різних особ можуть викликати різне почуття, а також одну подію можна розглядати з різних боків. Так і тут: ті події, що виривають «зойк наболілої душі» пана С. Р-ка у мене (певне й не самого) пробуджують потребу як найгострішого протесту та збільшують свідомість моїх обов'язків супроти власного народу.

Мені цілком незрозумілий той пессимізм, яким перейнятий лист п. Р-ка,—а надто вагання шановної редакції в справі друкування того листа, начеб ті факти суть специфічною ознакою становища цілої української нації й справи. Мене—навпаки, здивувала б більше відсутність подій такого роду.

Справді, чи дурно уряд Московський, у щирій сполучі з цілим народом своїм, на протязі більш 250 літ витрачав і витрачає великі кошти, уживав і уживає усяких заходів до найгірших, аби ассимілювати народ наш, аби змосковити його вкрай, аби винищити до щенту дух не то самоповаги нашої національної, але й самої свідомості.

*) По укінченню анкети, яка протягнеться до 1-го вересня, редакція „Снопа“ подасть свої думки в цій справі. Шановних читачів і передплатників просимо подавати до редакції свої думки в справі, зачепленій листом д. С. Р-ка, Ред.

Чи дивно ж, що десь там у Таврії темні селяне наші гудять українських діячів, мову і пресу, коли на протязі століттів прищеплювали й прищеплюють їм зверху призи́рство до всього українського; коли усякими засобами, тайними і явними доводили громадянам цілої держави російської, що української мови (навіть)!.. «не было, нѣтъ и быть не можетъ». Змагання цілої держави проти одного народу, до того позбавленого можливості оборонятися, систематичні й уперті вікові заходи чи не повинні нарешті дати свої наслідки?

Мене не дивує ні трохи, що селяне темні та ще до того й «къ городской культурѣ тяготящіеся» ганьблять власну мову:—то ягідки вікового омосковлення.

Коли тих селян вчили грамоти (що не подолала врешті темноти їхньої) в школі, московській по суті і русифікаторській по цілі (а де на Україні є інші?)—то й навчили призи́рства до усього українського, як до нижчого, хамського. Хіба відають ті бідаки, що творять? Краще відають теє ті, що навчили.

Чи змосковлені такі селяне вкрай? Гадаю, що ні. Відомо, що у культурному розвитку темних верств народних, вони мають нахил переймати насамперед негативні риси більш освічених верств. Через те й тип селян «къ городамъ тяготящихся» є найбільш негативний. Все що робиться по містах, а надто, що кидається у вічі одразу своїми одмінами од селянського—переймається як найшвидче. По містах люди міські, значить «вищі», культурніші розмовляють московською мовою,—українську коли й почуєш, то від людей найнижчих професій—робітників, слуг то що—значить московська мова є не краща навіть—а модна, у пошані в людей вищих, а вкраїнська призи́рства гідна, бо нею розмовляють по селах та по містах такі, мовляв, «мужики», «сиволапі», що й од селянина одріжнити годі—а «хто ж не хоче бути дияконом?»

Коли людина культурна звертається до такого чоловіка його рідною селянською мовою, то натурально се викликає його найгостріший протест: «як і мене теж вважають за «сиволапа» до мене «снисходять» розмовляючи зі мною лише «хахляцькою» мовою а поміж собою розмовляють настоящою, панською мовою?!»

Преса теж. Не що давно минули часи, коли уряд московський забороняв друкувати по українські про поважні речі, лишивши місце лише для «селянської» літератури. Вельми «одобрительно» ставилась цензура до усякого сміття «сірих кобил» та «мішків гречаної вовни». Хіба така «література» сприяла повазі до рідного слова, хоть би й друкованого?

Ото маєте нині ягідки тих заходів московських. Як можна українською мовою друкувати Євангелію та якісь по-

важні книжки? Се є глум над поважністю змісту, бо се ж не «торбина реготу»; тим часом, як «Веселий оповідач» саме відповідний змістом до «хахляцької» мови.

Гадаю, що з слушністю моїх думок що до наслідків погодиться пан С. Р—ко,—тільки *наслідки* виривають в його «зойк наболілої душі» а в мене *причини* викликають зовсім інші почуття...

Що ж до наслідків, то, на мою думку, справа цілком не безнадійна: навпаки, «додамо до праці руки» й тоді не то що «внуки», а й самі ми дочекаємось, а вже почасти й діждались тих жнив.

Справді,—поставте справу навпаки: нехай той селянин побачить на власні очі, що мова українська й московська стали замість одна одної,—що люде у фраках та циліндрах *поміж собою* й прилюдно розмовляють по українськи про поважні справи, що вживання мови московської вважають за ганебне,—що книжки українські змісту поважного користуються повагою тих людей, що у родинах «паненята» розмовляють тою мовою з батьками, тоді, я певен—селянин той швидче позбудеться усієї москальщини, ані ж її набрався. Так імponує самий зовнішній вигляд культури, а вже не кажу про внутрішній зміст.

Та тут виникає питання про склад і поведження інтелігенції нашої. Звичайно на чолі інтелігенції кожного народу стоїть власна аристократія і буржуазія—заможні класи, що насамперед матеріально підтримують власну культуру й сприяють її розвитку. Нажаль ні тої ні другої не маємо майже зовсім.

Уявіть собі на хвилину, що ми маємо нині власних Рокфеллерів, Вишневецьких, Крупнів: князів великих промисловців,—землевласників, міністрів меценатів. Чи ж то так виглядали б наші справи?

Маємо замість того Кочубеїв-князів та чимало інших князів та графів, що їх любов до власної батьківщини вичерпується знаменитою формулою Шевченківською про шмат ковбаси.

Маємо інтелігенцію середніх верств, яка далеко не відповідає (в величезній більшості принаймні) своєму «призванню», і то в наслідок таки вищезгаданої славної пам'яті загальної свідомої й несвідомої політики цілої держави російської. Взявши од культури й інтелігенції української усе що витягнути можна, розбагатівши нашим коштом, держава старанно винищує мішки, аби нам самим й спогаду не лишилось, а нарід московський, ставши на власні ноги пишається придбан-

ням і ставиться з призирством до пограбованого. І не те кепсько,—то річ звичайна,—а болить те, що самі інтелігентні верстви наші встигли протягом віків перейнятись тою московською зневагою до власної культури української, а натомість наче срібла й злата возлюбили москальщину.

Нинішні *свідомі* українці (принаймні широкий загаль), чи мають самі досить самоповаги, чи ладні зректись московських симпатій?

Тричі ні!! Віковий гіпноз московський держить ще в міцних путах кволого духом «свідомого» інтелігента нашого. Даремно життя показує, що від москалів, навіть найрадикальнішого напрямку годі нам ждати допомоги у справах наших,—що ассіміляторськими бажаннями перенятий несамийтільки уряд, а ціла нація московська, що інтелігенція московська вживає зі свого боку усі залежні засоби до того,—слабодухий свідомий інтелігент наш усе не перестає бормотати про «братство народів», про доброжичливість нашу усім (окрім себе, здається),—та щось мало бачить доброжичливості собі самому од сусідоньків. А з яким запалом ставиться він проти закидів московських про «сепаратизм»!

«Боронь Боже—оттаке вигадайте! Ніколи й в ніякому разі од високої милости вашої не думали й не гадали одбиватися! То мрії якихся божевільних фанатиків, а не свідомого громадянства українського! То є злісний наклеп ворогів наших!».

Здається немає більшої образи сучасному радикалові українському, як зробити йому закид про «сепаратизм» або ще «шовінізм».

Звичайно він любить усіх людей, а надто братів—москалів. Московська культура йому ближча й дорожча над усякі інші. Толстой, Тургенев, Андрєєв, Горький, то його найулюбленіші письменники, дарма що інтелігентний загаль московський «крім Шевченка не знаєть малоросійських писателів» тай відати не бажає.

Оцей брак національної самоповаги, отсе ганебне підліпальство і то «свідомих інтелігентів» спроможні швидче вирвати у мене «зойк наболілої душі», аніж несвідомі вчинки темного селянина. І даремно свідомий інтелігент ремствує на темного селянина. «Врачу, ісцилися сам!»

Чого вже там скаржитись, що діти та жінка не хочуть читати по українськи уподобавши більше московську літературу,—скажить краще, чи багато знайдеться серед свідомих наших, що одмовились би од шлюбів з московкою, що нава-

Вас. Тауці.

Весняні аккорди.

В серці рози, щастя сльози
Пишно розцвіли.
Замість горя, замість прози
Радість принесли.

Вмерли муки. В серці—пуки,
В серці—дивний хор...
Рвуся вгору, рвуться руки
В небо, на простор.

Ніби закоханий закоханий, соловейко п'яний
Тьохкає, дзвенить..
О, який я дужий в ранок цей весняний,
В цю чарівну мить!..

В майову ніч.

Ясні зорі на просторі,
На просторі небо сяють.
Милі очі серед ночі,
Серед ночі викликають.

Перед ними, молодими,
Перед ясними очами,
Все так темно, так нікчемно,
Навіть місяць із зірками!

Викликають, обіцяють
Раювання, щастя тихе,
І вмірають, затихають
Давні болі, давне лихо.

Як тут спати? Поспішати,
На той заклик бігти треба.
Ми у полі, ми на волі
Стрінем Сонця промінь з неба..

Дай-же руки! Горе—муки
Хай одійдуть геть, кохана...

жилися би краще без сем'ї вік звікувати, аніж свідомо москалят виховувати, або дарувати тее право жінці—московці.

Певно не одному з «свідомих» се здається занадто вже, а проте поміж поляками, приміром, — се трапляється, й мені самому такі факти відомі.

Ото є лиха хвороба інтелігенції нашої й викликає її якийсь «*Spirillum plebeicum Mosquofilicum*». Але ні в якому разі не повинні ми замовчувати хвороби тої: навпаки, добре поставлений діагноз спричиниться до того аби найкраще «очиститись від зрадництва, ренегатства, байдужості, ледарства, оспалості, зневіри та самонеповажання», як цілком справедливо завважає шановна редакція.

Впадати в роспуку нема чого. Маємо на темному тлі силу зорь світлих, що освічують нашу путь. Аджеж не самих зрадників та кволих духом патріотів «можесть Українська земля рождать». Маємо не самих Савенків, Піхнів та Гнучко-пиленкових усяких типів—але маємо й Антоновичів та Лисенків,—Грушевських та Грінченків. Ще не вся нація українська продалася ради лакомства нещасного!..

Ті вірні сини своєї батьківщини не дадуть свого народу чужинцям на поталу, вони виховали й виховують нові покоління, бадьорі, певні у собі й майбуттєві нашої.

Нація, що породила Байду й Наливайка, Шевченка та Грінченка не вмерла й не може вмерти!

То дурниця, що не всі селяне розуміють що то «повіт», або «годинник» (між иншим чимало слів, наведених п. Р-ком зрозуміє кожний селянин на Полтавщині)—згодом навчиться, аби охота добра була. А тої охоти вже справді чимало. Згадаймо лише про те як заснувалися та вирости товариства наші просвітні, зауважмо, що з копійок нарід український зложив більш як стотисячний Шевченків фонд,—без огляду на відомі усім перешкоди й того вже забагато аби не в роспач нам впадати а ділателів на ниву скликати, бо «не вмирає душа наша!»

Нічого посилатися, що в людей, мовляв не те що в вас. Згадайте, що чеська або болгарська мова була такою ж хамською, а ми вже незабаром матимем власний університет.

Нехай ще більшість родин «свідомих» українців виховуються на московський зразок, але вже є й такі (певно не мені самому відомі), що малі діти з здивуванням почули б од батька або матері московське слово й не зрозуміли б його як чуже. Тих батьків вже не лякають примари «шовінізму» то певно й дітей не обходимуть московські нарікання на «фанатизм».

Будем пити і хмільти,
Буду п'яний, будеш п'яна!..

Мое відродження.

З великого міста я вирвався нині
І вільним себе почуваю,
І вільному степу, як вищій святині,
Я щирі молитви складаю.

Ще далі! Ще далі від гомону й крику!..
Так дихати лехко! Я хочу співати...
Я радість несу вь своїм серці велику
Чудово-безмежну, стихійну і дику...
Дитиною став я... Ось буду стрибати!..

Вже скоро я хати біленькі побачу
І рідного степу широке роздолля
І знаю—не втримаюсь,—мабуть, заплачу,
Як в'язник, що вирвався врешті на волю...

Не в роспач же нам впадати подобає, а дбати про себе та власні родини!

Вже гряде час і близько є, коли не буде тої самонеповаги, залицання до чужинців, а натомість певність і віра у свій нарід і свою справу—на тее ми надіємось, того є певні ознаки, до того веде нас саме життя й наші кращі громадяне; через те бадьоро дивімось наперед і з повною надією на світлу будучину на увесь світ гукаймо:

«Ще не вмерли!»...

Петро Оправхата.

З приводу листа добродія С. Р-на.

«Кожне слово твое повинно бути таке, щоб не червоніли за тебе, сину мій, побічні люди».

«Думки свої добренько обмірковую і перед тим як висловлювати їх перед загалом, завжди, сину мій, зважуй їх на терезах розуму».

(Персидська мудрість).

Перш усього (але не во гнів це) скажу, що мене дуже здивувало те, що В—Поважна Редакція «Снопа» придала значіння листові д. С. Р-ка.

Але кожен дивиться по своєму, і з протилежних точок погляду для громадянства велика користь, бо коли їх щиро по земляцьки викласти, то ми їдне—дного, так мовити, взаємно, на вірну стежку настановуємо.

Але я власне ніякісного «жаху» не забачаю в листі д. С. Р-ка і ні на крихітку ні того «стоїну болів живої душі», ні щирости земляка, свідомого українця, інтелігента—патріота.

Навіть не помітно у автора й искорки сліпого, але святого вогню фанатизму.

А що в сім листі я побачив, так це в особі автора його, як намальованого мого землячка Пирятинського «патріотця» Имня-Река Батьковича по прізвищу Нескажу.

Заможній козак. Має він «хатку й сіножатку і ставок і млинок ще й вешневий садок».

Дітей виховує він по університетах і страшенно гордується тим, що вони «не репаною мужвою в світ підуть, а благодарити Отця Всевишнього, уже он з графовими, князькими та панськими синками за панібрата собак бьють».

Тай нащо-б я став своє серце спиняти?..
Хай плаче, хай б'ється і рветься з грудей.
Так гарно від щастя сміятись-ридати!
Хай котиться море тих сліз із очей!..

З циклю — «До неї».

Із квіток барвистих, свіжих і душистих
Я вінки зроблю,
Радощів сльозами—чистими росами
Іх я окроплю.

І вінками тими—мріями моїми
В радісній журбі
Оточу тебе я, моя казка-фея,
І вклонюсь тобі.

Із думок глибоких, з поривань високих
Я збудую храм,
Та такий, якого ще ніхто до цього
Не творив богам.

Україну та славу козацьку «любить» він не дай Господи як! Має він ресорові шарабани і хваїтони, але «із потривітизму» на мнякому екіпажі сам ніколи в світі не їздить.

Запряжуть йому пару миршавеньких кобилок у здоровенного воза, накладуть вівсяної довгої соломи, щоб кріз полудрабки вона висіла і по землі волочилася; сяде мій землячок серед гарби, ноги розтопивши та очкура розсупонивши і... «Отакеньки, каже, колись то славні прадіди наші їздили, дурниць пружинних не вигалували»!..

А як заграє йому старець на релю «про трьох братів Озовських», як дійде до того місця де про «Савур могилу» розмова йде та «про вовків сіроманців», то мій землячок у ревище та в сльози так і вдариться...

«Господи Милосердний» — розсльозувавшись вигукне землячок, гецаючи кулаком по столу так, що й дошки тріскаються. «Та куди ж їм до нас поганим італійцям тим з їх музикою нікчемною?! нею ж тільки кошениат розважати?»!

Ні головою, ні серцем своїм земляк мій далі «патріотизму в очкурі» не сягає... І стогін його болючий та сльози над релю це як дві каплі води «стогін болів» автора листа д-ія С. Р-ка.

«О, Боже, мій Боже! Що ж робити — скигить, вопіє і і на смерть всіх «патріотів» українських, що не печі атмосферу націоналізують, своїм криком лякає автор листа д. С. Р-ко. — «Коли народ, сам народ не хоче цього, не хоче читати українських книжок, газет, евангелія! Найбільше «свідомі» з народу, грамотні, це ж саме й є ті, що не визнають ніякої ціни за українським друкованим словом, лічуть його зайвим, не потрібним та шкідливим»!

Чули вже ми і чуємо злу брехню ворогів нашого відродження і визволення, що «український рух — це діло горсточки українських сепаратистів інтелігентів, з котрими народ нічого спільного не має»; що «Українська преса друкується на «коверканном галицько-польськомъ языкѣ и простой многомиліонный малороссійскій народъ, приобщающийся російской культуры, не только не желаетъ коверканной литературы Украинской, но даже не можетъ слушать этой белиберды безъ органическаго отвращенія» і т. д. І все це кажуть вороги наші на підставі висловлених поглядів і думок «сознательними селянами малороссами», також саме як це каже і д-ій С. Р-ко на підставі розмов з якимись там «сознательними своїми селянами «малороссами».

Повен раювання, на крилах кохання
Жвавим, молодим
Понесу туди я тебе, люблю мрію
Ранком золотим...

Буду я радіти, що з тобою, Світе,
Від землі утік,
І курити в храмі буду фіміями
Я тобі ввесь вік.

Олелько Островський.

Берестечко.

...А деж твої Хмельниченку вороні коні?
— У гетьмана Потоцького стоять на припої.
...А деж твої Хмельниченку ковані вози?
— У містечку Берестечку, заковані в лози...
(Дума про Берестечко).

I.

Три роки здається не дуже довгий час в людськiм житті, але на Хмелеві вони полишили великий слід... І посивів

І д-ій С. Р-ко, погломівши з якимсь дядьком, котрому крім кирпатої Хіврі, сирівцю та свіріп'яної олії більш ніяких «благ», ні соціально економічних поліпшень життя його не треба...

І замість того, щоб обмірковувати причину цього трагізму селянського д-ія С. Р-ко на підставі патякання темної людини. «Не треба, мов, мені нічого не треба», піднімає репет аж з боку соромно...

Не так це давно було (гадаю, пам'ятаєте ж той час, коли «дозволено» було всім «гражданами» величати себе і «по гражданському» забалакавати?). По присущій кожному смертному слабості «забалакав» був і я грішник...

Доводив нашим селянам і як у рота їм не клав, що вам, мов, братіки мої рідні, треба: хоч по малісінькому клантику земельки, щоб було вам куди гнїй з осель вивозити!... Треба громадянських рівних прав і вільностей, щоб мали ви право рота роззявити і промовити слово в свою оборону коли вам тяжко від чинимої кривди!... Треба рідної школи і освіти, щоб не були ви Авелеві сиротята, такі темні та... запаморочені чужою вам школою!...

Треба, щоб синки ваші одбували державну військову службу не по чужих країнах — Тулах та Петербургах, а в своїй рідній Україні недалеко од рідних осель і родин ваших!... Треба поменшити тягор податковий, в інтересах полегшення «оскудіваючого центра» на Україну звалений, щоб не посилали ви доньок своїх на подать заробляти по городах... І... багато де чого говорив корисного для нашого селянства.

Але-е-е... тіж братіки мої кривні селяне, били мене духу прислухаючись, щоб не верз я їм чорт батька зна чого... вибили мені зуби і представили мене раба Божого перед ясний очі «його сковородія» господина станового пристава...

«Цей с... с..., господин пристав!» докладавали йому селяне на мене. — «Таке говорив анцихрист, на таке нас підбивав, що-о-о... Його бузовіра мало повісити!.. Навіть казав нам, щоб ми вимагали собі якусь «Українську антимоцію!»...

Посилай йому, Господи, мнозі літа за його сердечність, «отеческою» рукою поскуб мене становий за вихор...

«Ну й як Вам Милостивий Государь мій!» — звернувся він «ласкаво» до мене з правоученням, — не соромно?! «Идете къ народу съ такими абсурдными проповыдами?! Да развѣ нашъ малоросейскій, по природѣ своей, умный народъ, желаетъ этого? Развѣ народъ согласится принять ваши глупыя ідеї...

козацький батько, і згорбився; та й зморшки мов дві борозни лягли по обидва боки носа аж геть за уста. Один голос хіба не змінився ні трохи — був такий же густий, згучний і імпульсний як і під Жовтими Водами.

Як не як, а від року 1648 багато з Дніпра води втекло, а ще більше на Україні подій сталося... Жовті Води, Корсунь, Пилява і нарешті Зборов!

Щось у цім було незбагнуте! Властивик обернувся в раба, а гноблений раб у власника!.. Польща лежала в згарищах, конала так само як і трупи її синів, що вкрили собою українські степи од Січі й до границі королівської землі; і здавалося, що вже ніколи не зведеться вона на ноги, але... фортуна то є справжня повія. Дуже вона зрадлива й примхувата: сьогодні служить панові, а завтра годить його наймитові... Так було й тепер: в рішучу хвилю, в один мент, фортуна одвертається од Хмеля і показує йому свою спину... А поразка найбільшого українського лицаря Нечая була першим вибриком її і першим нещастям яким подарував сей рік 1651 козаків.

Чи треба казати до чого глибоко вразила козацького батька звістка про це?.. Кілька днів він ходив мов дурманом обпоєний. В голові своїй не міг змістити тієї думки, щоб не-

Вот видите, народ сам вам говорить: «не хотим мы, мы не желаем! Убирайтесь кь чорту!» и въ доказательство этого избивает Вася... І по дѣлом вам, на другой разъ умнѣ будете»!..

І лишилося—мені сісти і на підставі «протесту» селянського пасмалити плаксивого листа, «що народ, мов, наш не хоче ні земельки, ні вільностей, ні взагалі життя людського», а тим то... повертайте друзі нашого коневоленого темного народа на благорозумний шлях Меншипових та Савенків і не тратьте за марно здоров'я та енергії на... на... марну працю!»...

Таким чином д. С. Р—ко да благоволить зрозуміти з вищеприведеного, що довід його на «розмови» з селянами, котрі «нічого не хочуть» і т. ин., це... більш ніж не серйозно сказане ним і ні скільки не обмірковане... А тепереньки рекомендую д. С-Р-кові поміркувати добренько над тим, що його найболючіше вражає—чого воно так, що народ наш на своїй рідній мові говорить, а рідної літератури не читає і в більшості і вчитати її не може?

А це ось чого.

Кажуть, пишуть, кричать і трубляють, що ні одну націю так не втискують і гонять як євреїв.

Але це не правда!

Да, гонили, втискували і навіть били їх (навіть били їх і наші предки, коли вони за князя—Ізяслава Київського загарбали у свої руки торгівлю сіллю і занадто вже експлуатували наших «смердів» своїми гешефтами), але коли ми приглянемось, то побачимо, що били їх не так тяжко, як нашу націю.

Ніде і ніколи не посягалися на їхню душу, не забороняли їм рідного слова, літератури, святого письма і т. д.

Мали і мають право євреї читати свій талмуд, молитися своєму Ієгові на рідній мові, возсилати Йому молитви в синагогах і по своїх оселях, вичитуючи їх з *своїх молитовників*.

Але в Українській нації—відняли їй законне власне ім'я записали по московських метриках і *приказали* нам прозиватися байстрюком—«малоросією».

Забрали все що наша нація мала... Але мало цього, так на протязі століть намагалися *видерти у нас душу*, заборонивши рідне наше слово!..

І віскільки я не помиляюся коли кажу, що ні одна нація в світі не скоштувала такого безбожного утиску і гонення, які винесла довготерпелива наша плебейська нація українська...

переможного Нечая перемогли. Правда, перемогли його підступом. Не був то військовий похід, а скоріше розбигацький напад, коли поляки зламали зборовські пакти... Нарешті Хмельницький не міг тому повірити, щоб його власна фортуна його почала зраджувати.

Смерть Нечая не була тільки особистим нещастям ту смерть глибоко відчула вся Україна, бо по їй од моря й до моря голосною луною розносилися кобзарські пісні про хороброго героя-народника... Зажурився не один Хмель, зажурилося і все його військо.

Була то перша в цім 1651 році бійка з Поляками і останні перемогли (підступом), а перемогу ту український люд відчув яко пересторогу до дальшого нещастя. Так само відчув її і Богдан Хмельницький. Тож коли місяцем пізніше посланець привіз з під Винниці звістку, про страшну поразку Богунем Ляндскоронського та Калиновського, то й ця звістка не розважила гетьмана.

— Все суєта й марниця! казав він Виговському, коли той хотів його розважити;—хоч би мої полки потонули в ворожій лядській крові, то й цеб не заспокоїло мене... Та й полегкості ніякої не мав би. Бо що мені з того?.. Смертю тисячок людей не вернути мені того, кого я найбільше любив... Не вернути мені мого побратима, мого товариша вірного Данила...

Ій заборонено було навіть звертатися з потребами душі до Бога на українській мові... і святе письмо на українській мові вважалося злочинницькою літературою!..

А тим то і не дивно, що наші люди не можуть читати на рідній мові (прийміть до уваги і різність правопису), «не цікавляться» літературою, «не хочуть» її, і «смішно» їм, коли чують, як хтось читає їм часопис, або книжку мудру на їхній «мужицькій», «хамській» мові.

Але «смій» їхній і «байдужість» це... теж саме, що коли покатованого чоловіка про що небудь питають, або кажуть йому, то він бідолаха і рота не роззявить—мовчить або з «чемности» усміхається але відповіді не почує від нього ніколи, бо... його ж сердегу би-и-или і смертельно катували вже за це!..

«З початку було Слово, і Слово було від Бога і Слово було Бог», так сказав євангелист Іоанн... «І на сторожі коло їх поставлю Слово»—так сказав відносно нашого народу пророк нашої нації Тарас Шевченко і святая істина ця справдилася над нами!

Спитайте ви любого селянина: «Хто, він, якої він віри і в що він вірує»? І він вам скаже: «Я православний християнин!».

Ніяких догматів, ні символів віри своєї він не тямкує і не пояснить вам.

Звичайно, для недалеких «ісследователів маси» це тема для паперопусувальства, але для розумних людей це факт, що народ наш душею православний і нерозвинутість його падає великим гріхом братовбивства на інших, а не на них нещасних!...

Так же само обстоїть справа і з національним самопізнанням нашого народа... Спитайте ви любого селянина: Хто ти такий і т. д.» і ви почуєте: «та-а... руський чоловік... малорос... нібито хахол, кажуть!...»

Але що ж в цім ми повинні бачити?

Благодарити Бога, що парод наш не дивлячися на утиски, сам у собі замурувався, і хоч безсвідомо, але зробив те, чого інші нації не зробили—зберіг у душі своїй Бога свого, то-бач ріднее слово святе.

І ми повинні земно вклонятися силі організму і моці духа нашого плебса, на котрому всі утиски асиміляторства жорстокого тільки в тім і відбилися, що «ет, це, мов, дурний хахол». Словом, що народ наш хоч і темний і несвідомий, алеє... Як був він «хохлом» таким він «хохлом» лишився і

Отак плакав Хмель за хоробрим брацлавським полковником і рівночасно бачив, що розпочинається нова війна з ляхами та ще й заноситься на те—«або пан—або пропав!»

Защеміло у гетьмана серце... Мусів робити рішучий крок, та ще тоді коли війська мав обмаль, бо більшу частину козацьких полків треба було лишати на Україні, щоб не счинилися заклоти... А ще й того не міг не відчувати, що його голос і авторитет вже не мають тепер такого впливу на народ як торік або й по заторік.

Цим він найбільше журився, та все прохав поради у свого писаря Івана Виговського... День перед тим як мав вирушити з Чигирини у похід, зібрав до себе всю військову старшину та значних козаків на раду.

В хаті не могли зміститися, то він вивів їх на просторе подвір'я, на котрім сніг ростав під промінням весняного сонця, а по під тином то вже навіть зеленіла собача лобода.

Старшина й козацтво поставали лавами, як і все стають на радах. Сам же гетьман з непокритою головою, у своїм малиновім жупані, в котрім зробив стільки славних походів, зостався на ганку.

Хмельницький тримав в руках прислану королем булаву, і тоді як легенький вітрець повівав його шпакувату чурину,

до цього часу не дивлячись на всі «культурні» біля нього прийоми ополячення та омосковлення...

І нам, свідомим та письменним українцям, не зневір'ям ідею одного заражувати «марною прапорою» над відродженням того, що «велика зіма» приморозила... Не дивитися на те, що темний дядько «не хоче», а вести свою лінію прямо, твердо, розумно без дитячих вибриків і з політичним тактом.

Що ж торкається того, що наші селяне не ходять «у смушевих шапках», та в «широких штанах», а молодіці та дівчата замість плахт та запасок пооблачалися в спідниці, то з приводу цього і патріотичної скорби д. С. Р.—ка, треба сказати трохи в більшій пропорції.

Етнографічний ефект це одна річ, а практичність, зручність—це друга річ і далеко бажаніша.

Не думаю, щоб не назвали ви дядьків наших дурнями коли б вони у живих поодягали смушеві шапки, або при роботі поодягалися у довгополі свитки, а не в зручнішу одягину вигадану німцем, котра крім практичності несе за собою ще й те, що вона далеко дешевша й легша.

Не в одязі річ. Господи, скільки є «землячків» «по традиції вірних», котрі демонструють своє «малоросейство» широкі штани та мережані сорочки, але-е-е... для української ідеї користи з них як з того цапа, що не дає ні вовни ні молока...

Правда, погано, що на селі чуєш московську пісню та ще й безглузду, але цим гріхом більш хворіє наша українська інтелігенція, котра з більшим запалом висвистує кек-у-оки та «пад'іспани», витягує різні «серпещипательні» мелодії та романси.

Але хоч і слід нарікати на це, а все таки й винуватити їх строго не маємо права, бо у кожної людини є потреби естетизму і різниці, значить, тільки в степені розвинутих останнього—інтелігент затинає під грамофона «мчить троїчка удалая», а селянин на нього дивлячись затинає «по горам твоїм Кавказ, роздається слава в нас!»... Але підвалин для зневіри, стenanня і плачу в цім я не бачу, а бачу щось інше.

Ще раз скажу, що це явище як і інші слабости наші, це наслідки «великої зіми» котра пишній цвіт наш так дуже приморозила, що... треба дуже довго працювати і уважливо, а особливо з знанням «садівництва» і «флори», і ми побачимо знову наш пишній цвіт а затім і плід його...

А покіл що працювати і працювати. І з вірою ми повинні молитися одійшовшим від нас діячам і письменникам

гетьман перебігав гострим зором по постатях славних полковників та сотників... Ось в перших лавах стоять: Богун, Морозенко, Пушкар... Трохи із заду за ними трьома:—Чорнота, Небаба, молодий Кривоносенко... Писарь і дорадник гетьманський Виговський, стоїть і розмовляє з турецьким чаушом... Ціком з боку стоять два митрополіти—Коринфський Юсаф та Назаретський Гавриїл.

Тут же шведяли поміж лавами козацтва греки: Ілько, Іван та Петко ще й серб Василь. Всі вони були діяльними агентами московського царя і де тільки можна було агітували між українцями на сполуку з Москвою...

Хмельницький підняв до гори булаву, а коли гамір вщух, то вклонився на всі чотири боки, як того звичай вимагав, хоч і не була це генеральна рада в повнім значінню цього слова, а скоріше товариська розмова.

Панове старшино і ви братчики козацтво! Покликав я вас на цю раду, щоб прирадити гуртом, бо тож не даром кажуть одна голова добра, а дві ще краще—що маємо робити? Ви ж чули, що ляхи знов пішли на нас із зброєю. Знов залили Поділля і Волинь кровію українських хлопів... Знов хапають козаків та садовлять на палі... Підступом одправили на той світ Нечая! Зруйнували Ямполь... Десять тисяч

нашим, яко представникам нашого народу перед Творцем його, щоб вони зірвали ту сіру шенелю, котрою затулено село наше від світу сонечка праведного і роси небесної...

Але що найбільш свідчить про «сталість», «щирість» і «твердість мужеську» у д. С. Р.—ка, так це те, що у власній своїй сім'ї і він не здатен бути законодавцем.

«Жінка моя», як він каже, «не хоче знати ні української літератури ні мови!»... Діти його теж цвенькають по кацапськи, а він... тільки й того, що ризи на собі дере та плаче від «болів»...

Дааа... «драма» «трагізм» і що хочете тутеньки є і за таке «терпіння» та «твердість» земляка і свідомого земляка, слід привітати його хвалебним гімном: «Ісповідай тобі, вірний синку отчизни!»...

Та коли ви, добродію, не можете і не умієте поставити і держати себе як належить *мужчині, чоловікові і батькові* свого чада і нічого не відете з вашою жінкою, то хіба ж ви не знаєте що в таких випадках розумні, тверді мужі і батьки вживають? Але коли це вам не відомо, то хіба ви не читали або не чули що святе писмо гласить з приводу цього?

А навіть дуже і дуже зрозуміло для нас ізречено у святій Біблії і заповідано нам ось що: «аще жона твоя не ходить під рукою твоєю, одсічи її від плоті твоєї».

І попробуйте лишень, добродію, зануздат свого четвероногого інстинкта на добру уздечку «одсікти її від плоті» і ласки своєї і поставте їй ультиматум:

«Коли говоритимеш по українськи, коли виховуватимеш діток наших з прививанням їм української ідеї, от тоді мов, тільки я пригорну тебе і пригрію біля свого серця як *подругу мою*... І ви побачите, добродію, що вашій жінці наче сім баб пошепче, возрадується ви і возвеселиться і мені за пораду подякуєте...

Рідні діти ваші, кажете ви, не слухають вас, не говорять на рідній мові і слідком ідуть за матір'ю—обрусителькою?

На це теж вам скажу словами святого писма: «злії младенці твої розібью я о камінь!»

Не вже ви, добродію С. Р.—ко, не знаєте, що не прощений гріх батькам, котрі плодять і викохують Україні не синів громадян а... зрадників?

Гонта власними руками порізав дітей своїх, бо бачив, що з них будуть вороги Україні ядовиті і екверні фаланги ідеї нашої!

люду згинуло в Ямполі і не одних українців. Були там і угри й волохи й москалі; та засліплені в своїй злобі ляхи нічого не бачили й не чули. Різали правих і не правих...

Глухий гомін обурення, що прогудів в козацьких лавах, був відповідою на це.

— Отож порадьте мене старого, казав дальше гетьман, — що я маю тепер робити?.. Маю певні звістки, що король переїхавши з Варшави до Люблина, видав треті «віці» на посполите рушення...

А щоб запевнити раду в правдивості слів, Хмель пішов до покою та виніс королівський наказ.

— Читай пане писарю, сказав передаючи його до рук Виговського.

— «Згідно сеймової конституції, — читав Виговський, — оголошуємо сими третіми і останніми «віцями», всіх обивателів Річи Посполитої, що ми особисто йдемо усукромляти свавольних бунтовників, котрі ввійшовши в спілку з басурманами, наважуються викоринити не лише шляхетську кров, свободу, вольности і саме ім'я польське, але навіть і святу католицьку віру, завше процвітаючу в нашім панстві, і зруйнувати костели присвячені імені Божому. Місцем згону для всіх, підпадаючих посполитому рушенню, визначаємо Константинов, на

І коли ви українець і дійсний патріот і допустили ви, що діти ваші в зрості уміють говорити і слухати не слухають вас, рідного батька, ідуть шляхом розвитку ворожого нам і вам це болюче, то... ви *мусите* зробити їх українцями, а ні—так...

Ісус Христос сказав: «хто любить батька, матір, жінку, дітей більш ніж мене, той не достойний мене»!

Наша свята ідея теж каже нам: «коли ти любиш жінку більш ніж мене і рабськи в угоду жінці віддаєш їй, чужинці, діток своїх і сам ідеш за нею, ти-и-и... недостойний мене.

Ти недостойний син України! Ти зрадник... Амінь.

Да, дуже багато викликає питань лист д. С. Р-ка. Але факт той, що потрібно б поговорити на ці теми і звичайно, не в формі відповіді д. С. Р-кові, а... Але мудра поговорка наша каже: «помовч язичку, кашки дам»!..

І коли В-Поважна редакція «Снопа» задасть нам просто від себе інші питання: Що нам треба робити і яких засобів треба б вжити, щоб ожили рослини і квітки наші приморожені «великою зимою»? І що нам робити, щоб розум нашої нації—інтелігенція, був дійсним розумом а не «космополітним» тим газом, що шишає та у носі коле?

І от тоді зовсім інша й розмова буде, бо і я, наприклад, щиро принесу в храм слова нашого святого думки і погляди свої і викладу їх.

А тепер да простить мені редакція і шановний читач, що відповідаючи д-ю С. Р-кові, я дозволив собі пренебрегти «правилами» відповіді і де в чім вів розмову «не по суті», а так як це у мене складалося...

Прохор Воронин.

Господи, гинемо!

«Гинемо», казали маловірні апостолидо Христа.—«Гинемо!» гукає якийсь «щирий» українець С. Р-ко в листі до редакції «Снопа» (ч. 22-е).

Чи не провокація це?—запитуємо здивовані, один у одного ми, читачі «Снопа» читаючи цього листа.

— Мабуть ні, щиро здається людина писала...

— Але чого-ж все невідрадіні факти і ні однісінького *втішного*?

п'ятий день місяця червня і жадаєм, щоб ніхто, під жахом кари по закону, не ухилився від свого обов'язку служити Речі Посполитій, але кожен спішив би в призначене місце, з охотою й готовністю як личить оборонцям Христової віри, чести Речі Посполитої, свободи і вольности»...

— Та в цім нема ще нічого страшного для нас,—сказав Небаба, коли Виговський скінчив читати,—не забувайте, що це вже «*треті і останні віци*!»...

І він залився сміхом:—А чи дуже ж то допомогли ляхам перші й другі «віци»?... Чи спасло посполите рушення свого короля від полону під Зборовом?...

— А так, так! підтакував Джеджаник,—а ну нехай лиш напустимо на їх татар, то й чоботи з себе поскидають разом із зброєю. Так метко утікатимуть, що прудкіше й заць не побіжить.

— А на мою думку—заговорив після всіх гетьман—справу з «віцями» треба глибше трактувати... Все залежить од фортуни, а вона нам з самого нового року принесла невдачу. А тепер до короля в Люблин прибув папський легат. Папа передав через його своє першосвященство благословенство і новий відпуст всіх гріхів тим, що зложать свої голови на війні.

Ото-ж через це саме і можемо підозрівати автора листа, що він подав свій матер'ял під ідним «углом зр'янія оброботаний», що мав на меті сказати усім нам: «не тратьте куми, сили і спускайтесь на дно», бо вже он мовляв скільки кишить нас там.

Віддаймо д-ю С. Р-кові справедливість у тім, що він гарно описав асимільований, малосвідомий, денаціоналізований український загаль губернії з мішаною людністю (Таврія) між яким живе. Гаразд. Стан свідомости національної там, виходе, прекенський і тому там потрібна праця українського інтелігента удвоє, втрое *дужча*, ніж такаж праця приміром десь у Київщині або на Поділлі.

Чи попрацював д-ій С. Р-ко *так* коло своєї людности і вже після того ділитися своїми вражіннями?

Ні, цього не бачимо з його листа. Він, правда посилається на одну людину, що «щиро присолашала передплачувати укр. часописи», сама виписала книжки, Євангелії, то-що, але їх не передплачували, не читали й не купували, а за те, що хтось переклав Євангелію на українську мову, одна жінка навіть лаяла перекладчика.

З охотою можемо повірити цим фактам, повіримо також, що, людина, котра робила цю «безнадійну, невдячну» працю, була щира...

Але, як казав якийсь д. Єфремов, «щирість переконання не надолужить знання», це-б то хто щиро кидається на ворога з поганою зброєю, то нікому не вдивовижу буде, як такий сяде в калюжу. Проти сильного ворога—протиставити треба не меншу силу.

Не можемо вгадати якою силою вважає автор листа свого знайомого. І через те, що та людина, по словам С. Р-ка не мала ні *жодного* корисного результату од свого впливу, мусимо признати її, хоч щирою, але *малоздатною* до культурно-національної роботи. Для цієї роботи потрібно мати тверду переконанність, віру в своє діло непохитну, побільше знань, начитаности, знання про всі події українського життя останніх літ (не кажучи про давні), а найголовніше велику любов до свого діла, яка примусить вас здобути для себе зброю, з якою і воюватимете. Словом, чогось із переліченого та не хватає людині, коли вона не може похвалитись хоч одним *корисним* результатом в нагороду за свою працю.

Погане оточення д. С. Р-ко описав, послався на працю одної людини, що боролась з тим оточенням, і от—через невдачу або нездатність її до взятої на себе праці—усьому

Розсміявся Богун:

— Бо це нічого не коштує!.. Пани просили у папи грошей, а за благословення й мови не було.

Хмельницький насупився:

— Вага не в тім, що папа поблагословив святым хрестом ляхів і розрішив їм пити нашу кров, а в тім що те благословення викликало між панам велику радість, підбадьорило їх та живило їхнього умерлого духа... Король оголосив, що сам св. отець благословляє оборонців Речі посполитої, і цей універсал породив у польським війську певність у свою силу. А певність вже є напів перемога.

На перед виступив Коринфський митрополит з хрестом в руках:

— І я благославляю вас на боротьбу за святу віру православну... Благословляю вас на боротьбу за вашу волю й незалежність, а щоб Господь, наш Бог поміг вам у ваших правих ділі, кроплю ваші голови освяченою водою. І вождя вашого до сього часу звияжного гетьмана Богдана підперезую мечем, котрий сам патріарх Константинопольський освятив на гробі Господнім... А ще доручаю до рук його бойних (здібних до війни) частки мощей святих з Греції.

українському рухові на підставі тільки цієї одної невдачної праці, він хоче заспівати *вічну пам'ять*...

— Гинемо, — мовляв, — і не треба нам перетворювати шкіл на українські, бо це буде «ломка», не треба зрушувати наложеної земством шкільної справи, бо що тоді буде з нею, не треба українізації суда і т. и., словом всього того, чого добивається українська преса!..

— Чи не жалко ш. авторів листа «рецидіва безграмотности» — запитав ми, — що існує по українських губерніях, де є земство з його «наложеною шкільною справою?»

І що за манера — починати статтю «щирим українцем», а кінчати поганеньким общероссом, так наче-б це писав якийсь сердобольний бутербродник з рептільної газетки?

Справді бо, все в листі д-ія С. Р — ка є: і «вони не просять», і як то друдно переробити раз заведений порядок, і що учителів не вистарчить... З цього-б краще і починав, а не з якоїсь невідомої нам людини, що не здолала нічого зробити. Удруге скажемо, що нам не віриться в повну безрезультатність праці рядового свідомого українця, на яку спераючись, д-ій С. Р — ко хоче зректися всього українського надбання і витрусити весь свій національний здобуток геть з голови своєї. Знов-же згадаємо, що нам не відома особа, на працю якої посилається д-ій С. Р — ко. Може вона належати, приміром, хоч до щирих і знаючих людей, але разом з тим до таких, котрі хотіли б легкої і швидкої роботи. І коли вона, робота, не легка і не швидко вдається, зараз розчарування і скигління...

Ні, пане С. Р — ку, не добрим кийом взялися ви зруйнувати все, що надбало свідоме, дуже і творче українство. Ви смієтесь з дописувачів українських газет і винувате їх в брехні, це непристойно; инший дописувач може приблизити відрадні факти, згустити в бажаному місці фарби, але загалом усім не вірить — буде безглуздя, бо-ж зі всіх кутків України йдуть од цих же дописувачів не тільки одні відрадні вісти, а й гіркі до болю... І Вас самих, коли полічимо вас за дописувача, кожен обвинуваче за *односторонність*, і питання лиш у тім з якою метою ви такої допустилися. Із тої самої преси, якій ви не довіряєте (як же тоді вірить вам, що скористались нею?) ми дізнавались про далеко кращі наслідки праці багатьох свідомих укр. працівників, що живуть в подібному вам оточенню — і вірили тим, хто свідчив про їх працю.

Але автор цих рядків мусить перейти до своїх особистих вражіннів і споминнів про свою скромну працю на селі і

Рівночасно з словами митрополит покривив раду свяченою водою. Причепив Хмелеві до боку освячений меч і в остатку підніс до його ж рук срібну скриньку з частками святих, приймаючи котру гетьман став на вколішки.

Після всього цього той же митрополит прочитав на голос грамоту Константинопольського патріярха, в котрій римські католики були обізані зрадниками і поганцями... Вихвалялось благочестіє віри православної та пожадання всього найліпшого і великих поспіхів в новій війні.

Рада скінчилася властиво ніначим... А вечером, Хмель не задовольнений сам собою зачинився в своїй кімнаті. До себе пустив тільки одного Виговського.

Гетьман напів роздягнений сидів за столом... Важку зачухрану голову вкриту сивиною, спустив до низу, а підборіддям сперся на кулак. Час-від-часу простягав руку за пугаром і цідив крізь зуби просту оковиту...

— Чи ти не дивуєшся пане Йване, що у козаків не знати де подівся їхній козацький дух... Га?..

— Нічого такого я не заперітив, сказав Виговський.

— А от бачиш я й заперітив! — стукнув кулаком Хмель, — Я все бачу! Сім верст у землю бачу!.. Запаніла бач моя старшина! Куди ж пак!.. Лях моститься їм на шию плигнути,

окрім неприхильного відношення до всього українського, вказати і на втішні з'явища, що буде справедливим посвідченням. Я був учителем на Поділлі — де людність чисто-українська, зате національно не свідомі і темні. Придивлявся і прислухався до того, як народ зустріне українське Євангеліє. Прочитав у одному селі на Великдень батюшка в церкві по українському Великодне Євангеліє з листка, що розіслав по парахвіях архирей. Жіноцтво ухвалило, як то «понятно якомсь» прочитано їм св. письмо, за те паламар і староста не вхвалили. А хлопці та парубки, які поробилися під моїм впливом досить національно-свідомі, розказуючи про цей факт, сміялися вже з *паламаря*, що повставав проти українського Євангелія.

У мене була Євангелія тільки одна, і я давав його читати приходящим у себе, не даючи до дому. І один парубок мого села одкупив його у мене, повернувши мені *номинальну* ціну за його.

Мої школярі читали в класі євангелію так: один читав текст слявянський (по стихам) другий — російський, третій — український.

Мущу признатись, що й мої школярі зразу усміхалися, як з чогось «такого чудного», з українського тексту — євангелія. Щоб вони сами вирішили, який текст їм найзрозуміліший, я й завів таке паралельне читання. Відповіли мені, розуміється, що в рідній формі найбільш розуміють текст св. письма.

І коли любов і поважання до української мови була у мене, то вона передалась і дитячим душам.

Тепер, коли я далеко од своїх школярів, я маю од них кілька листів, писаних українською мовою. Що книжки читалися школярами, після того як я дав на дошці один урок кулішівки-провопису і п'ять чи шість диктантів, аби призвичаїть їх до цього провопису, в цім, сподіваюсь, і д-ій С. Р — ко пойме мені віри. Коли виходила думська «Рідна Справа», там був лист селян з трьох наших сел до української думської фракції — це вже був виступ навіть політично-освідомлених селян. Проти підписів, пригадую, де-які баби повставали, думаючи що записуються в якийсь «московський союз»... за що могла бути кара, але їх не послухали.

Д-ій С. Р — ко сміється над словами дописувача Ради, а саме оцими: «Люде як побачили у перше газету («Раду»), то з сльозами на очі прохали читати їм газету на їх рідній мові»... Цьому не вірить С. Р — ко заявляючи просто — брехня, мовляв, це. А ось я не можу так подумати про дописувача.

а вони мовчать, — «нехай» — мовляв — сідає, аби не мулило!... Гей, мало я добра маю з цих лейстровиків. Добре бачу, що вони вважають себе не ошатованими¹⁾. Спілка моя з татарами їм не подобається, їх ляхи підцьковують, а вони й слухають. Трясця матері коли так! Ти й правами своїми користуйся, але і ляха не милуй, бий його де б не здибав: на воді чи під водою; на землі, чи під землею — бо він твій довічний ворог!.. А то вони куди митикують, з турками зачіпки шукають. А турок хоч і басурман, а проте цупкіший у слові, ніж лях-християнин.

Виговський сидів і мовчки слухав Хмеля.

— Думаєш, пане писарю, я не знаю, що наші з усіх боків хмарою сунуть до ляхів і передаються їм?.. І такі зрадники сміють звати себе козаками?! Вчора пили за мое здоровля, а сьогодні гукають на мою погибель!

— Пане гетьмане і мій батьку! — розважував Виговський, — чи варто кимсь і через когось, сказати б, через непотріб, сміття, голову собі ламати та журити себе.

— Твоя правда пане Йване! Полова завше половою буде, а зерно-зерном. Та тільки ж пекельним огнем пече моє серце їхня несвідомість!.. Для кого ж я дбаю і про кого?..

¹⁾ Таких, що й ціни неможна прикласти. О. О.

Уявлю собі, напр., що людина ще до появи періодичної укр. преси прищеплювала селянам любов до рідної книжки і горяче сподівання рідної преси од неї «люде» й собі усвоїли. Чи дивні тут будуть сльози, коли зробилось так як обі сторони сподівались, коли справді демократична газета знайшла шлях до мужицького серця і, любовно—побожно прочитана пародовцем—зворушила поучаємих до сліз? Зрештою, нам невідомо, оскільки згаданий коресподент «Раді» *точно* одмітив відношення його слухачів до рідного друкованого слова в газеті.

Але я згадаю тепер про одні сльози, про які я, будучи в ті часи дописувачем газети, нігде про них не згадав: истинно, я боявся, що знайдуться люде, подібні д-ю С. Р-кові, що не повірять мені, коли напишу, що бачив їх. Я сльози ці мав за найвищий і найперший доказ—про всю важливість рідної мови і української праці во всіх її проявах.

Одна жінка, що мала сина і онука, яка була не письменна, але остільки привабила мене своєю розумною розмовою і чудовою українською балачкою, що я в цілях кращого вивчення рідної мови переселився до неї на квартиру, *плакала* коли я прочитав їй одно з перших чисел «Рідного Краю» (тоді ще Полтавського). «Зроду не знала я не гадала, щоб були такі люде на світі, щоб отак-о про нас дбали і так гарно писали» — сказала вона тоді.

Учителював я в трьох селах (двох повітів).

Де показував правопис сам, там більше душ книжки читало. Читали книжки не всі з однаковою цікавістю,—так це, усякі так читають і не тільки селяне. Бувало, що книжки одкупляли у мене хлопці, а то скидали мідяки і я їм випи-сував дрібненькі книжечки. «Зроби своє село національно-свідомим» — таке завдання заповів Б. Грінченко учителям, і я робив як тоді умів цю роботу, і невдачі не дуже засмучували, бо я знав про їх причину. Сподіваюсь, що ті селяне, в серцях котрих посіяне мною зерно свідомости зросло, не заглушилось жим другим, з свого боку робитимуть вплив на своїх окружающих і їх перше спасіння в тім, що їм показаний шлях, звідки черпати знання, в кого питати поради.

Далі, який приміром маю вплив на родичів; листуються зо мною по українському. Один тільки дядько вживає підмішку російських фраз, бо з домашньою освітою будучи, ціле життя писав поганенькі вібито російською мовою листи. Другий дядько (дядько сільський) зроду *ніяких* газет не передплачував і не читав; а як познайомили його з «Радою»,

став її постійним і щирим читачем. Із знайомих рідко хто нерідною мовою пише. Ось ті відомости які мушу подати супроти тих, хто відкидає вплив на інших — рядового свідомого українця, де-б той не був.

Віри і праці побільше! Світить треба, але світить ясно, щоб пішли за вами.

Ще одна увага: Д-ій С. Р-ко запевняє, що у них народ вже не розуміє багатьох слів українських. З приведених ним у листі слів у нас на поділлі проте розуміють і вживають оці: «баня», «лазня», «рік», «спокуса», «свідок», «небіжчик», «будинок», «кошт», «шлюб», «шахрайство», «раптом», «заздрість» — і тільки про решту (сім) слів може бути мова, як про мало зрозумілі і в нас.

Але до чого пригадувати, що людина, яка не вчилася у школі, не знає всієї скарбниці своєї мови?

Ясно, як Божий день, що мужик всякої національності, володіє, поки неписьменний, менчим запасом слів, ніж та людина, яка опанувала запасом слів усієї нації через книжки і живих людей.

І коли не розуміють таврійці де-яких українських слів, будучи «просвічені» російською грамотою хоч би заходами дбайливого бердянського земства, то з цього сумних висновків робити ще не годиться.

Другий Виборець.

Про українські виборчі платформи.

У «Раді» № 129 видрукована досить «зачіпна» статейка, підписана Виборцем.

На мою думку, трошки дивні претензії пана Виборця на адресу платформи, видрукованої в «Снопі». Хоч ті претензії й підбиті загальниками на тему про солодкість громадської єдності, про шкідливість роздроблення сил і т. д., але сіють вони суперечки й можуть викликати розбрат.

Коли, справді, домагання обох платформ, як признає д. Виборець, в українській справі майже однакові, то й дяка Господеві, то й нема чого хвилюватись і вживати на адресу платформи, видрукованої в «Снопі» таких висловів, як «мішанина... без всякої провідної думки» або з виглядом Колумба поучати (досить сумнівно) про різниці між платформою й програмою. Будьмо спокійніші!

Дбаю не за самого ж себе, бо коли я тепер у славі, силі й пошані, то мені скрізь може бути добре. Схочу поодкопую свої скарби, що здобув не драчою, а шаблею під Жовтими-Водами, Корсунем, Пилявою... та й піду до турка або волоха, а то й до москаля... Скрізь мені буде добре, та й вік вже мій не такий довгий... Але ото ж бо й є, що я не про себе дбаю! Дбаю про Україну і весь український народ; за віру православну і наші вольности... А на кого ж я обіпрусь?... На кого?... Може скажеш на сіре та темне хлопство?... На хлопство не звикле до військових справ?... Ех! Чим то скінчиться тільки... Налив з сумлі пугар оковитої, та перехилив під вуса:

— Нема мого Кривоноса, нема мого Нечая... Нема мого Ганжі... Бурлая нема... Нема моїх орлів, полишалися самі ворони...

Та нараз підвівся на ноги у весь свій зріст і вдарив себе кулаком у груди:

— Але я їм ще покажу, що таке козак!... Іди, пане писарю, та подавай розпорядки, завтра всім рушати в похід...

Витовський сховався за дверима.

А Хмель довго ще не вставав із за столу. Випорожнював пугар за пугаром і кляв увесь світ...

Ян Казимір, король польський, був в чималім перепо-лосі... Він стояв з великолюдним посполитим рушенням під Сокалем. Оповченці прибували до його що дня з усіх кінців Польщі, але бійного війська, на котре міг би покластися, мав всього лише десять тисяч. Був то піший повк, що прибув до його з Німеччини. Поспільство ж так само як і хлопці у Хмеля, не здатне було стати до бою з регулярним військом. А кварцяне польське військо, якого було з тридцять тисяч, стояло тим часом під Кам'янцем; і між одним та другим військом клином врізалися козаки.

Король тремтів очікуючи тієї хвили, коли Хмель рушить свої повки, з початку на кварцяних, а розбивши — звернеться з усією силою проти посполитого рушення...

Королеві ввижався другий Зборів; і воно так би й було, але козацький гетьман стратив давню певність в свою пере-могу і спокійно стояв із своїм військом.

Він сподівався до помочі хана, тимчасом як той чогось барився і дурив Хмеля різними притичинами, котрі мов би затримують його з ордою в Криму.

Полковники все турчали Хмелеві не гаяти даремно часу й напасти на поляків.

— Не рушу з місця доки не дочекаюся хана, — одказував на їх речі гетьман.

Д. Виборець каже, що він віддає цілковиту перевагу політичному розумінню поступовців тієї платформи, що видрукована в «Р'чи» і т. д. Гаразд! ніхто не перечить смакові Виборця, бо приказка каже, «кому попадає, кому попава дочка, а кому наймичка!» От я, напр., віддаю цілковиту перевагу політичному розумінню поступовців тієї платформи, що видрукована в «Снопі»...

Дяка Богові, є з чого вибирати!

Коли я й взявся за перо, то се власне через несправедливе твердження, наче б то видрукована в «Снопі» платформа з українського погляду далеко низча своєю вартістю од платформи, видрукованої в «Раді».

Щоб таке говорити не на вітер, треба-б було попередити д. Виборця з'ясувати нам, який зміст вкладає він в слова «український погляд»?.. Адже й той українець, що виправляв Шевченкову «Марію», теж керувався «українським поглядом», а проте сей його погляд не був прийнятий.

Отже мені здається, що поки д. Виборець вкладає в свої слова якийсь невідомий нам зміст, поти говорити, яка платформа з українського погляду є краща чи гірша,—буде беззмістовною балаканиною. Коли ж д. Виборець гаразд вияснить значіння слів «український погляд», тоді, я певен, він змінить свій погляд і своє твердження...

Але на два закиди д. Виборця треба вже сьогодні відповісти. Він запевняє, що питання про самоуправу не вміщено в любу йому платформу не через те, що автори платформи сього домогання не поділяють, а через те, що вони мають «ясне розуміння, що програма й платформа дві ріжні річи».

Се дуже приємна звістка, хоч і подана в трохи чудній формі... Цікаво тільки, чи автори платформи з «Р'чи» уповноважили д. Виборця робити такі признання й заяви? А проте се цілком однаково через що платформа з «Р'чи» про се мовчить. Важно, що вона мовчить, а платформа з «Снопа» се говорить. Коли всякі російські поступові й непоступові партії мовчать про задоволення українських домоганняв, то вони теж мають усякі сурйозні мотиви. Іноді навіть росіяне устами окремих партійних раб'ників теж пояснюють таку мовчанку відомим слівцем: «не на часі», се-б-то, зовсім так як і Виборець...

Може душа авторів платформи переповнена чудовими думками, але поки ті думки не висловлені, чи не зайво про се говорити хоч би й д. Виборцеві? Особливо, коли ані він,

а ні автори платформи, як він запевняє, сього домогання в дійсности не відкидають. Д-ві Виборцеві не подобається що в платформу заведено домогання про автокефалію церкви нашої.

Я особисто навпаки добачаю в тім, уживаючи вислову д. Виборця, «ясне розуміння» ваги церкви при обставинах «сучасної хвилі», знов кажучи словами Виборця.

Пан Виборець певне знає яку долю відіграла, відіграє й відіграватиме національна церква в Галичині. Пан Виборець, певне, розуміє яку деморалізаторську роль, взагалі кажучи, відіграє чужа церква. Отже пан Виборець, певне зрозуміє, через що ся справа є «на часі». Тай до того справа з автокефалією зовсім не є питання релігійне, як, здається, закидає д. Виборець, але політичне. Отже в звязку з попереднім домоганням се зовсім не є чимсь висмикнутим з переяславської умови, як чемненько жартує пан Виборець, але є впливом суцільного світогляду.

Д-ві Виборцеві дуже до вподоби, що надрукована в «Раді» платформа висловлена «в загальній формі». Не огуджую тую платформу, але власне в тім добачаю її хибу. «Загальники» вже всім давно набридли, а в платформі їм найменше повинно давати місця.

В кінці мушу виправити один закид д. Виборця хронологічного характеру. Платформа, передрукована в «Снопі» була видрукована окремою листівкою ще торік і вже в осени 1911 р. ширилася між українським громадянством. Отже закид, наче-б-то платформа, видрукована в «Снопі» є власне «погіршене видання друкованої в «Р'чи» може бути вжитий з більшим правом навпаки, коли так сердито дивитись на річи, як се робить д. Виборець.

Пан Виборець питає: «чи не захована ріжниця і ріжниця значна десь в іншому місці, а не в окремих українських пунктах, виборчої платформи?»

Певне, що ріжниця є, може й значна, але та ріжниця, як справедливо каже д. Виборець, не доторкається українських пунктів, отже чи слід тепер змагатися про ті інші пункти, які сю ріжницю роблять.

Чи не вимагає національний такт і інтерес сі інші пункти обміркувати (в лагіднім тоні!) вже по виборах, а нині скупчити свої національні сили до акції на спільних українських пунктах.

Нині треба шукати те, що всіх нас, українців, єднає, а не корписати те, що нас роз'єднує. І з цього погляду вис-

— А як він і зовсім не прийде?

— Як то не прийде? дивувався такому запитові Богдан,—та ж він мій щирий приятель... Він тепер ускромляє калмиків, а як тільки покінчить з ними, то зараз прибуде до нас...

Нарешті нетерплячка стала брати навіть завше поміркованого Виговського.

— Гей, пане гетьмане, будь бо обачніший, говорив він: не вірь так на осліп басурманові; може він цілком не ускромляє калмиків, а запродався ляхам та через те й притаївся...

Але на все це Хмель лиш усміхався з під свого довгого уса та крутив головою. Він не вірив у зраду хана...

Був чудовий весняний вечір... Велике яскраве сонце, запняте в померанчеву намітку, щоб не так сліпити очі своїм промінням, котилося вниз... Година, а може й менше часу і сьогоднішня днина згасне.

Змучений цілоденною працею над розбиранням ріжних листів, Хмель вийшов на яку часинку з свого намету, щоб вдихнути в груди вечірню прохолоду... Легенький вітерець шелестів прапорами біля ратищ вартових, а з далекого лісу линував ледві чутний вечірній спів солов'я, та кувала зозуля.

Гетьман пішов поміж наметами в напрямі щоб вийти за табор. Козаки вітали свого батька скиданням шапок, та криками „слава!“...

Він не пройшов і пів дороги, як це раптом наперед себе зачув тупіт кінських копит...

Приставив руку до очей... До табору котився великий клубок пилюги, а в тій пилюзі вилискували сталеві ключи списів, та виділялися хоч і не ясно, волохаті шапки козаків...

— Чи не Держалик повертається з чатів? подумав гетьман.

Так і є... Кропивнянський полковник ще здалеку уздрів Богдана і тепер махав на своїм коні просто до його.

Під'їхав.

Осадивши коня, метко сплигнув на землю.

— Здоров батьку!

— Здоров Филоне... Щож там?

— Та в велику халепу вскочили.

— Кажи,—наморщив Хмель чоло.

— Король не дочекавшись кварцяного війська, сам вирушив йому на зустріч з усім посполитим рушенням...

Гетьман схопився обі руч за голову:

— Собака хан! Закричав він,—зрадив мене проклятий!..

А я старий дурень не подумав раніш над цим і втратив такий неопачований час... Тож тепер немає чого гаятися, бери сорок тисяч війська, бери осаула Демка і полковника Савича—

туп д. Виборця ледви чи хтось визнає вдатним, бо він власне викликає на суперечки «сектарів», про шкоду чого так гаряче пише сам же д. Виборець.

Добродію Виборець! Спинімо суперечки до кінця виборів. А тоді Ваш виклик буде прийнятий.

II.

Перша замітка була вже віддана до друку, коли отсе з'явилася друга частина статті д. Виборця (у Раді № 133). Шкода, що вона так довго не була видрукована...

Коли перша частина робила трохи дивне враження на мене, то ся друга, навпаки, мене розвеселила. З першої частини я ніяк не міг пізнати «фізіогномії» Виборця, а тепер бачу, що се ж наш давній знайомий пан «общероссъ». Правда, він значно змінився, не тільки вже говорить, але й пише по український, але головна його прикмета лишилася. Правда, він тепер обачніший і не говорить вже про «загально-руські» інтереси й завдання, але підміняє се терміном «загально-державних справ».

Але се тільки слова наче пові, зміст же той самий.

Правда, старий знайомий ужив ще одного терміна «державна самосвідомість нашого народу». Але я охоче видам нагороду тому, хто витолкує мені, про яку «державну самосвідомість», — російську чи українську, — говорить старий знайомий і взагалі, що він хотів сим сказати?

Як і колись, старий знайомий обвинувачує за «вузькість», як і колись, гнівається на те, що «група» не хоче «передовирити оборону українських домагань у Думі кандидатом поступовців з інших націй». Яке се все старе й нудне! І який живучий отой тип «общеросса!»

Що можемо ми йому відповісти крім того, що вже відповіли раз на завжди всім «общероссамъ»...

Колись вони вимагали спільної мови й «спільної культури», коли-ж побачили, що в сім напрямі справа їх програє, то вчипились за політичний общерусизм. Бажаю колись цього успіху!!!

Власне на цім би й кінець, коли-б у статті д. Виборця не було поганих обвинувачень на адресу платформи, передрукованої в «Снопі».

Перше обвинувачення, наче-б то «група» «লেখকোবাজিত» спільні, загально-державні справи звучить так, наче голос «Нового Времени» про сепаратизм... Бачте-бо, пане Виборець, коли Ви клопочетесь коло архітектури Держави Російської, група скромно турбується архітектурою України.

за отаманів та й рушай на Камінець. Зажди доки рушать кварцяні, а тоді вдариш на їх з потилиці.

Хмель вернувся до свого намету. А за кілька хвиль по всім таборі счинилася велика метушня: сідали коней, ладили вози... А за годину вишикуваних сорок тисяч козаків, рушив Джеджалик під Камінець. А ще трохи пізніше другий козацький відділ в вісімнадцять тисяч, повів за собою сам гетьман на Тернопіль.

Мав перепинити кварцяним дорогою.

По трьох днях Богдан переконався, що з його замірів нічого не вийде, бо Потоцького повідомили шпиги про рух в козацькій війську, а той заздалегідь усунув кварцяних.

Гнівний на самого себе повернувся Хмель під Збараж і тут ротаборився. Він все ще чекав на хана.

За кілька днів до Збаража прибув і Джеджалик, але Демка і Савича не було.

Полковник увійшов в гетьманський намет. З лиця його була велика туга.

— Що сталося? спитав Богдан.

— Невдача, — глухо одповів Джеджалик.

Гетьман зірвався на ноги.

— Знову невдача?! Говори.

Коли Виборець і його однодумці думають, що поліпшенням фасаду величезного будинку вони прикрасять і флігель то група думає, що флігель має свій власний фасад і що найпростіше та найкористініше узятись до праці коло поліпшення фасаду флігеля безпосередно самим, а не «передовирити се чужим будівничим». Розумному досить. Друге обвинувачення, наче-б то «група» не озвалася на сучасне становище держави, на дошкульні всім народам і краям хиби її устрою. Се обвинувачення не певне, бо платформа виразно каже про забезпечення законом свобод громадянських та національних, про робітницьке питання, про палогову систему. Чого ще треба Виборцеві? Щоб ми сказали про потребу скасування виїмкових станів, особистих, маєткових, релігійних, національних, обмежень? Але, добродію, в об'єм понять про свободи громадянські та національні входять усі ті домагання, які ви перелічили і яких багато ще не перелічили, бо чим конкретніше іменувати домагання, тим дуже звужувати об'єм!

Крім того, добродію, не «група» але Ви стоїте далеко від життя і не розумієте, що Дума Державна все єсть «русскою» законодавчою інституцією, а не інституцією націй, які входять в склад Російської Держави. Поки се так, поти треба з цим лічитися і свої домагання адресувати до представників російського народу, а не народів Росії.

Може з представниками українського народу представники російського народу й схочуть балакати, може навіть і задовольнять де-які важливі домагання, але очевидно тільки тоді, коли українці говоритимуть від свого народу, але не від імени остяків, тунгузів і др. народів, які українців не уповноважують за себе говорити, а коли-б і уповноважили, то росіяне такого уповноваження не визнають. Життя є життя; через те не треба бути Дон-Кихотом. Зрозумійте, що коли Російська Дума дала деякі права на рідну школу остякам, татарам і іншим инородцям, а українцям не дала, то ні татари, ні остяки й не подумали побиватись над недолею України. Вони просто скористуються своїми правами, бо так велить здоровий національний егоїзм. Старий же знайомий вже від давна страждає на той поганий альтруїзм, про який ще Шевченко у своєму «посланні» написав гіркі й гнівні слова....

Трете обвинувачення, наче-б то група нехтує національні права й потреби інших націй на Україні і в Державі.

Се обвинувачення по просту безсоромна неправда, якої не можна вибачити навіть передвиборчими викрутасами. Коли в свою платформу «група» виразно завела домагання, щоб

— Кварцяних вже не було під Камінцем...

— Ну? А що ж робив ти до сього часу? А Демка з Савичом куди подів?

— Не винуй батьку, а вислухай паперед... Коли ми не застали кварцяних під Камінцем, то Савич з Демком погналися в наздогін, а я обложив Камінець...

— І взяв?

— Не гнівайся батьку... Ні.

— Хм... Час лише згаєв. А людей багато змордував?

— Не більше сотні.

— Що далі?

— Три й пів дня тримав Камінець в облозі, а потім знявся і рушив під Паневці. Була там дуже міцна фортеця із замком і ми її здобули.

— Залога мала була?

— Ні, нам браму одчинив шляхтич Тржилатковський, а ми йому за те обіцяли полковничу булаву.

— І дали? насупив Хмель брови.

— Зашморг на шию! гостро сказав Джеджалик.

— Добре зробили! Нехай не зраджує батьківщини!

— Зруйнувавши Паньовці я пішов назад тим самим шляхом, але от що сталося з Демком та Савичом, то таки не знаю.

«свободи національні» були забезпечені, то хіба ж се, пане Виборцю, значить, що група нехтує національні права інших націй? Як назвати Ваш вчинок? Назвіть його самі.

Хотів би я вже раз знати, яким чином нехтуємо ми, українці, національні права й потреби інших націй на Україні й у Державі цілій? Ми—привижені, потоптані всіма? Чи тамите Ви, пане Виборцю, що говорите? Останнє обвинувачення се те, що «група» уважає не можливим віддавати українські мандати в руки чужинців.

Се обвинувачення, на мою думку, є найбільшою похвалою для «групи». Шкода, що поступовці а ла Виборець не розуміють, яке лихо своєму народові чинять вони тим, що «передовіряють» представництво членам чужих націй! Але поки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що українець у Галичині не може й не повинен віддати свого голоса полякові, хоч би й найкращому, поки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що існує боротьба не тільки поміж шарами одної нації, але й між цілими націями, як колективними одиницями, поки Виборець і йому подібні не зрозуміють, що національні інтереси в важких хвилях об'єднують усі шари, усі класи певної нації, поки д. Виборець не зрозуміє, що життя є боротьба в усякому значінню того слова, поти шкода з ним на сю тему говорити. Ти йому про українські інтереси, а він тобі про консолідацію усіх поступових сил держави! Хотів би я знати, чи поступові групи якої—небудь нації вже дали згоду йти з українськими поступовцями в-купі на основі рівноправності? Знаючи українські відносини, без помилки скажу, що з ніякою *недержавною* нацією поступовці навіть не перемовляли. Річ іде про те, що російські кадети хочуть українських голосів, а українці «премудро та велично» їм дають...

Але неправдою є, наче-б-то «група» не дозволяє ніяких блоків з чужинцями. «Група» виразно дозволяє *технічні* блоки з партіями чи групами інших націй. Але тільки технічні, на підставі: «я тобі дам, а ти мені». Розуміється, група відкидає «передовір'я», се-б-то, подарунки росіянам на Україні, пам'ятаючи наслідки виборів до Третьої Думи, а також і те, що вибори відбуваються не в Китаї, але на Україні, на території українського народу.

Читаць завважив, що я рішуче обминаю критикувати платформу, видруковану в «Р'чи». Роблю се не через те, що та платформа здається мені відповідною. Ні, я поділяю домагання платформи з «Снопа». Не критикую я через те, що

— А війська ж вони багато за собою повели?

— З тридцять тисяч.

— А може їх всіх вистинали ляхи?

Але ще тієї самої днини прибуло до табору і це військо, хоч правда й дуже поріділе. Привів його молодий Кривоносенко, бо осаул і полковник обидва лежали на возах порубані й постріляні мало не на смерть.

Гетьман зачувши, що військо вертається виїхав йому на зустріч на білім коні. Привітавшись став розпитувати Кривоносенка як щаслива була дорога.

— Ой кепська, батьку та й нещаслива!—розказував полковник,—ото як пішли ми в наздогін за кварцяними, то догнали їх аж як вони переправлялись в Купчинцях через Серет. Але ляхи певне задалегідь знали, що ми женемося за ними, бо зробили нам засідку. З одного боку шляху був пагірок, а з другого боку—лісок, вони й поставили там залогу. А коли ми вдарили на решту, то ті покидали вози і на втікача. Ми за ними! Летимо на конях і землі під собою не чуємо, і тільки зрівнялися з пагірком, аж втікачі в один мент обертаються до нас лецем, а з боків вискакує й напірає їхня залога... Приперли нас до річки, та так що не один пішов туди ракам на снідання.

уважаю сю *хвилю* не відповідною. Я швидче подам свій голос за українця, який поділяє платформу з «Р'чи», а ніж за чужих людей. І я думаю, що полеміка між обома платформами *нині* вийшла б на шкоду українській справі, бо стулити українців до купи дуже важко, а пересварити та розіпхати гей! як легко. І для таких, як пан Виборець, і для таких, як я, в обох платформах є дуже важні *спільні* українські пункти. Пошукаймо ж тепер тільки людей з обох груп, щоб за ці українські пункти вміли постояти з таким пожертвованийням, як наші австрійські брати чи національ-демократичного чи радикального сторониства. Будуймо нині, а не руйнуймо. Та не докоряймо один другому фанатизмом...

З нашого життя.

◀ *Вирази спочуття українському парламентському клубові у Відні.* Розуміючи всю величезну вагу заснування у Львові окремого українського університету, українці з Росії все з більшою пильністю слідкують за упертою й славною боротьбою українців галицьких за університет і цілими десятками йдуть тепер привітання в Галичину укр. парламентському клубові, що веде перед у дій боротьбі. Вирази співчуття послані з Києва, Харківка й інших міст од укр. громадянства й студентства. Українські гуртки, громади й поодинокі люди засилають свої привітання до редакції газет—скрізь і всі зрозуміли вагу важкої боротьби братів наших—галичан за власний університет. Ось текст телеграм, які послало Одеське громадянство й студентство.

„Вітаємо вас в святій боротьбі за український університет в стародавній українсько-руській столиці Львові. Ви не одинокі. Черпайте сили з духовної міцї української нації для здобування їй людських прав од численних наших гнобителів. Слава народнім заступникам.

Одеські українці.

Телеграму адресовано: Віден. Парламент. Український клуб. Текст по-українському, тільки латинськими літерами.

Від студентів українців з Одеси послано таку телеграму:

„Шлемо гарячі слова пошани і признання каменярм українського університету.

Як сходу сонця чекаємо вашої перемоги.

Студенти українці.

◀ *За український університет.* Абитурієнти житомирської другої гімназії шлють українському парламентському союзові у Відні і всім щирим українцям по той бік кордону—борцям за український університет—слова глибокого спочуття, пошани і вдячності. В рішучій хвилі цієї боротьби підтримуємо своїх

— І довго тревала січа?

— Та може годину дзегарову, аж поки ми їх не зломали та не пробилися на простір...

Поминуло ще два тижні.

Хмельницький все ще стояв під Збаражком, а король з військом та посполитим рушенням під Сокалем.

По кілька разів заходили полковники до гетьмана щоднини та питали:

— Чи довго ще так стоятимем?.. Таж тепер саме зручний час вдарити на ляхів.

— Не маю певности, одказував Хмель.

— Ну, а коли ж вона буде?

— Тоді як хан прибуде з потугою.

— А поки сонце зійде, то роса й очі виїсть... Але ж бо й до короля що днина й що години прибуває військо...

Вже й митрополит Іосафат став намовляти Хмеля, але у того була одна відповідь:

— Більше чекав, той ще кілька днів постріваю.

В цю балачку вмівся Виговський.

— Неможна, пане гетьмане й батьку наш козацький, сказав він солодко,—козаки туркотять, що таборище наше на незручній місці. А тепер ще й хвороба дуже расплодилася

ратів словам і сподіваємось, що ця культурна боротьба за кращу долю пригнобленого народу скінчиться триумфом людського поступу—заснуванням українського університету у Львові.

Уже скільки разів перед широким світом здійснюється мова про польсько-українські відносини і з кожним разом чуємо про все більшу та більшу ворожнечу з польського табору, але ми певні, що зоологічні заклики „Народової демократії“ не надовго затуманили голови більшості польського народу.

21 підпис (в тім числі 4 поляки, 4 євреї і 1 німець).

◀ *Кінець справи г. Хоткевича.* Харків. З наказу прокуратури випущено з харківської тюрми українського письменника Гната Хоткевича. Вияснилось, що справу, по якій арештовано було г. Хоткевича, давно припинено; припинено також слідство проти воїх, замішаних в цю справу. Г. Хоткевичу заборонено жити в Харкові і на Харківщині.

◀ *Стародавні грамоти.* В архіві Харківської духовної консисторії знайдено скільки грамот святих ієреїв білгородського Юсафа, задонського Тихона... Грамоти і власноручні підписи на них, незважаючи на їх давність, мають гарний вигляд. Всі ці грамоти оддано на схови в харківський церковно-археологічний музей.

◀ *Радам.* В ночі з 3-го на 4-го іюня потрушено багатьох мешканців. Потрушено, між иншим, у дописувача „Снопа“. Забрато листи книжки і деякі рукописи українською мовою.

◀ *Українські назви вулиць.* Недавно катеринославська міська рада постановила за порадою проф. Д. І. Яворницького надати деяким вулицям у Катеринославі історичні назви замість тих, що не мають ніякого зв'язку з місцевим краєм, а часто не мають і ніякого глузду. Тепер будуть вулиці: Кошова, Радна, Бунчукова, Запорожська, Гайдамацька, Хмельницького, Гетьманська, Половицька, Сіркова. На двох вулицях (що перерізують Лягерну) уже повішили таблиці: „Гетманская“ і „Хмельницкая“. Дніпрові Хвилі нагадують, що в Новомосковську вже кілька років існують назви головних вулиць: Запорожська, Паланочка, Кошова, Гетьманська, Калнишевського, Половицька.

3 Галичини.

◀ *За український університет.* В Галичині боротьба за український університет набирає де-далі все більшої сили й значіння. Коли на звичайні й чемні домагання українських послів Віденського парламенту в справі заснування українського університету австрійський уряд відповів цісарським розпорядженням, продиктованим колом польським, розпорядженням, що справу заснування університету зводило на нівець, українські послы мусили

вжити обструкції. Українським послам треба було або знов ждати без краю слушного часу, або боротись, і вони вибрали останнє.

Обструкція українських послів розпочалася разом по всій лінії парламентської роботи. Але позаяк найбільше праці було скрізь по комісіях, то сюди ж і перенесли українці свій протест проти політики уряду. Під натиском українських послів спипилась робота скрізь—в комісіях бюджетовій, військовій та фінансовій. Українці висловлювались одверто, ганьбячи уряд, що підпав під вплив польських шовіністів і вимагаючи для українського народу університет.

Головний момент обструкції був у комісії військовій, де українські послы своїми промовами гальмували натальну справу реформ військових законів. Говорили послы Окуневський—3 години, Левицький—5½ годин, Василько—6, але найбільше говорив посол Лев Бачинський. Він промовляв 14 год. од пів до десятої вечора 31-го мая до пів до дванадцятої ранку 1-го іюня, побивши своєю промовою рекорд серед усіх обструкційних промов¹⁾.

◀ *Наслідки обструкції.* Завзята обструкція українських послів зробила своє діло показавши австр. урядові, що українці не відступляться від своїх домагань. Ця обструкція винесла справу українців у Галичині перед очі усього світу. 1-го червня виступив з промовою міністр просвіти Гуссарек і від уряду пообіцяв українцям, що будуть зроблені уступки в справі заснування університету. Тоді українці припинили обструкцію.

◀ *Львівську міську раду буде розпущено.* Найвищий трибунал адміністраційний скасував вибори до львівської ради міської з дня 28 лютого і 28 цвітня 1911 р. Нові радні, які увійшли до ради на підставі виборів з тих двох днів, муситимуть уступити, а на їх місце прийдуть старі радні і стара президія. В старім складі Рада може урядувати аж до нових виборів, а можливо, що буде розпущена. На цей випадок справами міськими порядкувала б до нових виборів стара президія враз з правительственным комісарем. І в старій і в новій, скасованій тепер, раді не було ні одного українця. Чи зможуть на будучих виборах провести українці хоч одного—двох своїх радних—залежатиме від того, наскільки вони zorganizуються перед виборами і наскільки удасться їм zorganizувати блоки з сіоністами і братерівцями. Причина касации виборів—„галицько-польські“ шахрайства. На виборах голосувало кільканадцять тисяч мерців! Живим виборцям не доручено кільканадцять тисяч виборчих карт.

◀ *Український „земельний банк іпотечний, спілка акційна“ у Львові* в першій році адміністраційним 1910—1911 виявила поважну діяльність. Баланс перевищив капітал акційний (один мільйон кор.) більше, як в 7 разів, чистого зиску взято 10022084 кор., дивіденту на кожну акцію (400 к.) видано 24 кор., або 60000 кор.

¹⁾ Така надзвичайно довга промова страшенно стомила Бачинського і він захворів. Редакція нашої часописи послала йому привітну телеграму з подякою за його дійсно героїський вчинок із побажанням сил і здоров'я.

вже може зо двіста возів вивезли мертвих та слабих... Та й їжі трудно роздобути. Вся околиця спустошена війною і саранчою...

Хмель слухати слухав, що йому говорять полковники, а робив тільки те, що сам хотів...

Все виглядав хана, і в своїм нетерплячій очікуванні був подібний до дівчини, що жде на свого коханця, який має прийти з далеких країв, а того й не знає, що той коханець давним давно вже її зрадив... Отак і гетьман...

Король збирався заплющити очі, щоб заснути міцним сном змученого пілоденною працею, чоловіка...

З раннього ранку й до пізнього вечора не злавив він з коня... В його таборі надічувалося тепер з верх трьох сот тисяч війська, крім сторожі і кашеварів...

Український тогочасний Літописець¹⁾ каже, що тоді по всій Польщі не зостався нігде дома ні один шляхтич, крім жінок, дівок та ще й ксьондзів. Але й з останніх багато було таких, що скинувши з себе рясу і хрест заковувалися в панцирь та приставали у комонники... А крім сього, пани вивели

в поле кожного сьомого чоловіка з своїх підданих, вивчивши наперед як треба поводитися із зброєю...

Король в таборі під Сокалем був так само діяльний і завзятий, як колись і під Зборовим. На коні навіть і обідав; одно те й робив, що муштрував своє військо та шиковав його в повки... Вчив їздити на конях, робити несподівані напади; перетягувати через річку гармати, стріляти, окопи копати... Вчив робити на зразок козацький, чотирьокутники з возів... А найголовніше повсякчасно пильнував підтримувати погасавшого у війську військового духа.

Бо в польській війську ще більше чим в козацькій не було гаразду; і тут була неможлива дорожнота та голодня. І тут була хвороба на послугах у смерті. Вона кожної днини сотками косила і жовпірів і оповченців.

А до всього того пани по своїй старій звичці, мали між собою великі нелади. Сварилися, гонорилися один перед другим. І колиб король не був присутнім, то певно, увесь цей величезний табор розпався б на кілька партій і зброя вояків була б обернена проти самих себе. Але особа короля була священна вже через одно те, що на їй почивало благословенство самого папи.

Король збирався заснути, але йому не дали.

¹⁾ Літоп. Самовидця.

(6 проц.), більше не дозволяє статут. Решту зиску призначено до запасу і перенесено на рахунок біжучого року. Банк видав в протязі 1910—11 р. адміністративного 1094 гіпотечних позичок на суму 4006600 кор. З того 1020 позичок селянам на менші посілости. В обороті векселем з'есконтував банк 7818 векселів на суму 10522561 кор. В банку було акредитовано 108 кооперативних товариств на суму 2381000 кор. На загальних зборах акціонерів банку поручено дирекції прийти на слідуючі збори з планом підвищення капіталу акційного до двох мільйонів корон.

◀ *Чудний протест.* В Рогатині, побіч української приватної гімназії, є конкурентна приватна гімназія польська. Українська гімназія утримується виключно на жертви суспільности, польська гімназія—переважно на гроші місцевих органів публичних, засоби яких, зібрані переважно з українського населення (в повіті коло $\frac{3}{4}$ українців), поляки, як звичайно, вживають на свої цілі, бо вони правлять в тих органах. Українці домагаються, щоб правительством прийнято рогатинську як і інші приватні гімназії, на державний кошт. Домагання ці однак мають тепер академічне значіння, бо правительством ледве чи задовольнить їх так скоро, поляки боряться і будуть проти цього боротись усіма способами, от як проти університету українського. Але вже самий факт, що українці домагаються удержавлення своїх приватних гімназій обурює поляків. Вони бояться можливості цього факту і... протестують. На вічі, яке одбули поляки 2 червня н. ст. в Рогатині, в справі своєї гімназії, між иншим постановили: „рішучо протестуємо проти одностороннього (?) трактовання відповідними властями справи гімназій з другою стороною (цеб то українцями), бо це допровадило б до нечуваного (!) роздрознення польської людности“. Ніхто з українцями на разі на серйоз не трактує в справі удержавлення їхніх гімназій можна сподіватись протилежного, що правительством, одностороннє трактуючи на користь поляків всі справи, скоріше удержавить польські приватні гімназії, як українські. Рогатинські поляки це знають, але протестують та ще й грозять!

3 поля літератури й науки.

◀ *Нові здобутки музею А. Поля в Катеринославі.* Музей А. Поля в Катеринославі, яким заповідливо опікується сторож козацької старовини, проф. Дмитро Еварицький, одержав цінні річі з церкви в селі Вольнім новомосковського повіта з XVIII-ого й XIX-ого століття; між иншими також старі українські рукописи в XVII. ст. Крім цього удова по небіжчикові А. Н. Полю п. Ольга Семеновна Поль подарувала музеєві усі свої цінні збірки, що залишилися по її мужеві. Колекції самі по собі складають цілий музей: тут маємо 522 предметів кам'яного віку, 84 бронзового, 632 з стародавніх грецьких кольоній, 356 предметів скитської старовини, 322 з княжих часів, 281 запорожської і взагалі козацької старовини, 241 усякої зброї; 276 предметів, що відносяться до етнографії; 2060 монет: усього 4773 чисел. Крім того

В намет ввійшов єпископ-канцлер Лещинський, котрий виконував ту саму місію в польським війську, що митрополит Коринфський Іосаф—у козацьким.

— Сину мій! сказав єпископ з патосом, зажмурюючи по ізуїтські очі,—там посли од кримського хана, хочуть бачити твоєї королівської милости ясні очі.

— Що таке? здивувався король:—посли від хана... до мене?

— Так мій сину!.. і знов ізуїтський усміх розплився по винасенім лиці канцлера.

— А ну поклич! звелів король,—і товмача разом.

Канцлер вийшов. А коли заслона королівського намету знову піднялася, то на сей раз він увійшов в супроводі королівської двірської шляхти, товмача і двох татарських мурз. Шляхта пройшла до столу, а мурзи лишилися на кілька хвиль біля входу, мовби для того, щоб король ліпше роздивився на їх...

Мурза, що стояв ліворуч, мав великий заріст, чорну й цупку мов коняча грива, бороду та дуже біле лице. Його ж товариш заросту майже не мав, крім невеличких безколірних вусів, котрі пнули над верхньою перетятою шаблею—губою; але за те його лице було трохи що не чорніше від бороди товариша...

в збірник пані Поль входять картини, гравюри, багато фарфору, емалі, бронзу, камеї, гем та иншого. Директор музею проф. Д. Еварицький гадає тепер умістити запорожський відділ у великій центральній салі, бо він тепер дуже розширюється подарунком п. Поль.

◀ *На відбудованя батуринської палати* одержало товариство „охраны и защиты памятниковъ искусства и старины“ від графа Кам. Розумовського 5000 карб. Реставраційну роботу цього пам'ятника будівництва на Україні з XVIII століття розпочато ще торік. Сього року робота почнеться 1 червня під доглядом архит.-художника Білогруда. Т-во охорони старовини хоче завести в сій палаті школу, щоб таким чином забезпечити цілість будинку. В сій справі т-во вже звернулося до чернігівського губернатора.

◀ *Як розходиться українська історія?* Перше видання Історії України-Руси М. Аркаса випечатано в семи тисячах примірників і весь наклад розійшовся протягом кількох місяців 1908-ого року. В так само швидким темпі розійшлося п'ятитисячне перше видання Історії України проф. М. Грушевського. Другі видання обох історій розкуповує публіка не менше живо.

◀ *„Кобзарь“ перед судом.* Протиукраїнський похід в Росії зазначився між иншим заборонами шанованя пам'яті Шевченка, паралізованим заходів коло здвигнення пам'ятника Тарасові в Києві та конфіскацією його поезій. „Кобзарь“ вийшов в цілості в Петербурзі 1905 за дозволом цензурного комітету як категория писань, що належать вже до історії. Два видання зладили Тов. ім. Ш-ка, і добродійне а третє книгар В. І. Яковенко. Останнього видання вийшли два накладу, аж ось в 1911-м році видвигнено питання про судові докождження ізза 128 і 73 статі рос. карного закона за богохульство та зневагу предків пануючого царя! Саме на 23 мая ст.ст. визначено судову розправу про сконфіскування „Кобзаря“. Видавця Яковенка не потягнуто до одвічальности із чисто формальних причин.

◀ *В Развѣт-і* помістив Я. Лещинський статю про взаїмні відношення Українців і Жидів в Австрії і Росії.—В *Современнику* (кн. II) помістив Вл. Жаботинський статю пз. „Польско-еврейскій споръ“ (231—253) на тему, як одна нація пригноблена—польська нищить другу, жидівську. З статті відомого публіциста видно надто багато паралель поміж долею Жидів в Польщі російській та Українцями в Галичині. Такий самий шовінізм всіх польських партій, така сама—як і в Галичині претензія Поляків, що всі в Польщі мусять бути тільки Поляками, тіж утиски, таж ассимиляторська ідеологія. Все се доказує автор з фактами в руках. Через те годі не погодитися з думкою публіциста: „Ніде, ніколи ні один нарід, ні одна партія в світі—не доходили до таких знущань над душою иншого народа—як поляки“.—В пам'ятній книжці київського „Общества друзей мира“, за р. 1911-ий п. Ол. Пчілка, які іменовано отсе почесним членом сього товариства,

І мурза з бородою, і мурза без бороди—мали на собі барвні шовкові жупани, з під котрих визирали темно-брудного кольору сорочки доходючі ледві до пояса... Поверх жупанів, мали довгі по самісінькі п'яти кереї, що надівались так само як і жупан, а тільки не мали рукавів. Ці кереї були підшиті лисами.

На голених головах стобурчили насунуті по самісінькі вуха, міхові гостроверхі шапки; а на ногах красувались жовті сап'янці.

Озброєні мурзи були кривими шаблями. А ще біля пояса висіли куці ножі, огниво, шило; а за плечей стирчали сагайдаки з стрілами. Луки вони полишали при вході в намет.

Поки король оглядав мурз, та рився в своїй пам'яті, пригадуючи, чи не бачив їх коли раніше, татари поступилися кроком на перед та впали на вколішки.

— Алла! Алла!.. віншували мурзи прикладаючи руки раз до чола, другий раз до серця.

— Встаньте!—сказав король,—що хочете?

— Ясний пане! сказав мурза з бородою,—називаюсь Пін-Ага.

— Ясний пане! Із ще низчим поклоном сказав мурза без бороди,—називаюсь Субагазі-бей.

помістила статтю про реферат проф. Ол. Колесси.—В VIII-ім томі видавництва „Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии“ посвяченим майже в цілості українознавству, поміщено м. п. стат. Вл. Щенотьева про Демократическія симпатіи И. П. Котляревского“, та про писаний варіант іс XVIII. ст. народного оповідання Од. Стороженка п. з. „Се така баба, що їй чорт на махових вилах чоботи оддавав“. Крім цього подано казки й нар. оповідання Лубенщини записані пок. етнографом Милорадовичем і розвідку І. Болкобаша п. з. Старая Полтавщина и столѣтняя тяжба Мар-Ковичей со Свѣчками и Пасютами“, в якій змальовано час перетворення української козацької старшини на російських дворян, що стали закріпощувати селян.

◀ *Ucrainica в чужих виданнях.* В українській університетській справі помістив проф. Л. Погодін статтю в *Біржевих Ведомостях*, а М. Ганкевич в польській с. дем. журналі *Placówka*, відки подав її передруком краківський *Naprzód*.—На нову повість В. Винниченка з життя російських емігрантів в Парижі, що появилася в останнім збірнику *Землі* пз. „На весах жи́зни“ стрічаємо в російських часописах чимало, здебільша прихильних рецензій. М. и. поміщено оцінку сеї повісти в *Русск-их Ведомост-ях* та в *Утр-і Россі-и*. Рецензент *У-а Р-и*, Гарріс, подавши зміст повісти та підчеркнувши авторове співчуття супроти безталанних героїв його повісти, зазначає, що, творів Винниченка можна виправді закинути деякі артистичні і чисто технічні програми, та „сі подробиці з лишком покриває артистично схоплена основна психологічна правда, глибина аналізу та вміння відректися від надто суб'єктивних вражень даного моменту. В тій книзі нема нічого „злободневного“, нема сенсації вміло написаного фейлетона; вона не зробить шуму, але спонукає задуматися, бо перед очима читача, поровень з групою емігрантів встане мимоволі ціла Росія, хора Росія, у якій вирвали „кусень душі“, Росія, що „перехилилася на другий бік“.

II. Осипенко.

Сучасні типи, або гурток і гуртківці.

(Присвячується Полтавському музично-драматичному гурткові).

Не думаю я тут вводити ш.ш. читачів у повну усяке таємність. Ні, я хочу виставити на їхній суд відому можь всім постать «тоже малороссов», або як вони себе зовуть, «любители Шевченковской музы» — гуртківців, як українських громадян. Хто знає якого небудь Гаркуна Задунайського, той певно зможе собі уявити і полтавського «тоже малоросса». Ось його загальні прикмети: він любе виступати на сцені в ролі любовника, яку він виконує з «великим захопленням», або в ролі де йому доводиться битись ножем. А на такі

— Що хочете? повторив свій запит король...

Мурзи ще раз внали на вколішки та замахали руками торкаючи ними чола й серця. Нарешті Пін-Ага підвівся на одно коліно і зі спущеною низько головою заговорив по татарськи:

Який пане! Твій брат Іслам Гірей, великий хан кримський і властитель тисячі-тисяч аулів і великих міст, шле тобі свій привіт та зиче доброго здоров'я і довголітнього поліття.

Товмач миттю перекладав це привітання королеві по польськи.

Король подякував ханові за його повиншування.

— Яка ж потреба примусила мого брата прислати до мене своїх послів.

— Потреба та є нагла! сказав Пін-Ага вже по польськи.

— І таємна... мовляв у тон своєму товаришеві Субагазі-бей, також по польськи.

Пани здивувалися зачувши з уст татарських свою рідну мову, а ті стали просити короля:

— Ясний пане, коли-б ти був сам, то почув би од нас дуже важну й цікаву річ.

Король дав знак шляхті, щоб лишили його. Пани зникли.

ролі наша література дуже багата, бо можна «переробити» п'єсу»: де треба артисту посваритись, одвернутись чи що, розсердившись, там можна вихватити з за пояса ножа, вхvatити за горло ворога і наміритись по розбійницьки — «це п'єси не зіпсує, а прикрасе»...

Але ж я не хочу критикувати артистичної здібності цих, вибачайте, любителів — я цікавлюсь тепер гуртківцями як українськими громадянами.

В останніх числах апріля, чи в початку мая, напевно не знаю, «послѣдовало распоряженіє»: розмовляти на рідній мові на зібраннях Полтавського м. д. гуртка забороняється. Це ж просто чудасія! Мене, наприклад, це дуже здивувало. Думаєте, що я шкодував, що заборонено розмовляти? Ні, я шкодував, що заборонено власне гуртківцям, коли ж там пічого було і забороняти. Через дві неділі після цього «факту», я прочитав у «Раді» що, мовляв заборонено (через те ми і раніш не розмовляли). Думаю собі, ну хоч виконали свою повинність тепер: скаржаться громадянству, що їм учинено таку кривду. І щож ви думаєте! довідуюсь випадково, що і цю звістку подав до «Раді» зовсім не «член гуртка», а радянський кореспондент, якому пощастило добути цю звістку «як цікаву для громадянства» і подати хоч і пізновато.

Для гуртківців?! «Нехай боронять, так і годиться, «меня нічуть то не тревожить»; так гаки буквально і пучкою «не пошевельнули».

Члени гуртка розмовляють рідною мовою тоді, коли стоїть перед ними хтось в ролі екзаменатора, що подумає, або ще і скаже у вічі: «нащо зневажаєте рідну мову, чого її цураєтесь». Вони не розмовляють рідною мовою, не читають рідної літератури (крім своєї ролі у п'єсі, та вірша якого треба з запалом продеклямувати) і все це роблять на підставі чогось, або зважаючи на щось. Ось наприклад, на підставі чого не передплачують вони рідних газет: «Коли я буду читати «Раду», або що, то мене виженуть із служби, тільки узнають, у нас одного позаторік вигнали без об'яснення причин за те, що читав на службі «Раду». Коли ви скажете: то передплачуйте на квартиру, а не на місце служби (бо той, що вигнали, читав на службі), тоді вам буде виставлено ще кращий доказ того, що рідного слова читати не слід: «начитавшись українства, ще ляпнеш і на службі своє слово»...

Через віщо вони не розмовляють по українськи, так про це вже нічого й казати. Рідну мову вони ж вважають не за мову, а за ляпання, некультурність і т. и.

— Ясний пане! мій повелитель, великий хан Кримський Іслам Гірей, пропонує твій королівський милості свою довічну дружбу.

— А то ж в який спосіб? засміявся король, — чи для його милості, мого брата хана Кримського не досить дружби Хмеля?

— Мій повелитель, великий хан Кримський, не є вже приятель козацького гетьмана.

— Що чує? здивувався король.

— Кажу правду. — підтвердив Пін-Ага, — мій повелитель Іслам-Гірей, великий хан-Кримський, іде з своєю ордою на вас, але іде з мусу. Великий визір присилував мого повелителя до того... Твій брат Іслам-Гірей не задовольнений з козаків та їх гетьмана і пропонує тобі свою дружбу!

Король не знав що на це одповісти... Коли-б це була щирість з боку татар, то він би без вагання простяг ханові обидві руки.

Але ці мурзи могли бути просто на просто шпигами і орибули не за паруюкою ханської дружби, а щое вивідати як мається табор...

(Далі буде).

Треба бути з кам'яним серцем, коли хочете переконати такого чоловіка, що він мусить рідну мову читати, шанувати, гордитись нею. Що треба сказати тому, що боїться «свого слова ляпнуть», а завжди вимовляє «ви знаєте *чи* нет». Чи це ж не ляпання? Чи це ж не ясний доказ його «хахлацького походження».

Пам'ятайте шановні керовничі «гуртків», що на кожного стрічного з сучасного чиновництва і т. п. ніколи не можна дивитись як на здатного бути щирим українським громадянином. Коли ми станем нав'язувати комусь те, що він вважає «низким», то ми ніколи не діждемось, що він пишатиметься тим низким—той блазень таким самісіньким лишиться і на завжди.

Є багато «гуртковців» які давно уже «состоят таковими» і які і досі бояться, щоб не ляпнуть де в «обществі» рідного слова.

Де лиш камінь замість серця

Порятунку вже не буде.

А тому завжди треба дбати і перш усього, щоб підняти культурний рівень людини, а тоді він і сам може побачити ясними очима, що рідне, а що чуже, що «низко» а що наша слава, наші гордоці. Без цього можна назбирати силу «тоже малороссов» які тільки пляма в українському громадянстві і більш нічого.

Бібліографія.

Т. З.

Культурно-національний рух на Україні в 16 і 17 вв.

Не давно професор Михайло Грушевський видав нову книжку з вище наведеним заголовком.

Ту працю майже всю друковано вже давніше в Літ. Нук. Вістн., а деякі місця її років кілька назад найти можна було в великій 7-ми томовій історії тогож автора. З новим виданням (окремою, чепуренькою книжкою) та праця багато де чим поновлена і поповнена, як по змістові так і малюнками, котрих в попередніх текстах не було зовсім. Праця сама по собі оброблена популярно з тим розміром, на котрий допускає наука. Яскраво й докладно змалював автор наше життя 16 і 17 століття багате епізодами однієї неугавної боротьби за своє існування. Книжка ця малює нам величавий образ витривалости нашої духової енергії в боротьбі за свої права.

Де які історики вірять в повторення фактів кожних 300 років. І сиравді де які події нашої європейської історії до певної міри повторюються. Зачеплена епоха нашим заслуженим учням, в своїй коштовній книжці, чи не найяскравіше стверджує це твердження. Події 16 і 17 віку нашої історії дуже нагадують нам наше 19 і 20 століття і так аналогічно, що здається читаєш свою історію не часів пра-прадідів а ту, що судилося нам так дошкульно зносити зараз від тих самих ворогів, що наші предки зносили тому 300 років назад. Книжка надзвичайно коштовна й повчальна, написана легко й приступно, а малюнки до неї немов потверджують всю правду написаного. Все це зробив і дав нам проф. Грушевський, і не парокком задається думкою: проф. Грушевський зробив те то, написав таку-то книжку, видав таку-то нову працю, а що ми зробили, або робимо?

Was Kann ich für die Heimat tun,

Bevor ich geh' im Grabe ruhn?

Листування редакції.

«Баку. Д-ві П. Христюкові. Ми не можемо видрукувати Вашого... листа. Ми одчинили анкету в справах, зачеплених листом д. С. Р-ка, а Ви говорите не на тему. Ми хочемо річової відповіді, а не гістеричного верещання, грубої лайки, перекручування та недотепних анекдотів... Д. Христюк пише: „Ви візьміть і навмисне прочитайте хоч з моєї статті кілька рядків і неодмінно роземієтесь“. Може воно й смішно авторові, але нам не дуже смішно, крім того п. Христюк забув, що „Сніп“ не гумористична часопись. Взагалі „гумор“ д. Христюка нагадує „натяки“ д. Скитльза—героя Джером-Джерома: Скитльз ніколи не розумів значіння власних натяків...»

Д. Христюк пише: „Багато де-чого ще маю сказати та зупиняюсь на половині. Коли треба буде, то кінчу, а тепер досить і цього лиха на мою голову“. Редакція „Снопа“ дякує, що п. Христюк надіслав *тільки* половину своєї проці і цілком згоджується, що кінчати не треба, бо досить вже й цього лиха...

Д. Христюк каже, що ми „не повинні б були давати голосу в своїй часописі людям зневіреним в кращій будучині нашого народу, людям знервованим і хворим“. Гаразд, ми й не дамо місця Вашому листові.

Редактор М. Біленький. Видавець М. Міхновський.

ОГОЛОШЕННЯ.

ДО УВАГИ ГРОМАДЯНСТВА!

У книгарні „ЗНАНІЕ“

(Харків. Петровський переул. № 15 за рогом Московської вулиці).

Великий вибір учебників, великих книжок, різних конторських і канцелярських принадлежностей.

Прохаю земляків вшанувати мене зашоченнями.

З поваженням Н. О. Лосицький.

„ПЕРЕСЕЛЕННЯ ТА УКРАЇНСТВО“.

О. Мицюна.

Продається за 5 к. в „Українській книгарні“ в Харкові, Рибна в. № 25.

Там же можна купити книжки того ж автора:

Переселення на Амур та в Уссурийск. край за 5 к.; Переселення в Західний Сібір за 8 к.; Переселення в Степовий Киргизський край за 7 к. Про піски Полтавщини та їх заобрювання за 15 к.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

на єдину на російській Україні велику щоденну часопись

„РАДА“

Рік видання сьомий.

Виходить у Києві.

Ціна на рік 6 карб. з пересилкою, за кордон 11 карб.

Адреса редакції і контори: КИЇВ В. ПІДВАЛЬНА № 6.

Приймається передплата на єдину українську часопись гумористично-сатиричну, ілюстровану.

„ОСА“

„ОСА“ виходить на австрійській Україні, у Львові, двічі в місяць 1-го і 15-го дня, а передплата на цілий рік виносить 4 р. Оказові числа на бажане висилаються безплатно. Передплату і листи слати на адресу: Часопись „ОСА“, Львів, ул. св. Войтіха ч. 8 а, Галичина, Австрія.

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1912 РІК НА ЧАСОПИСЬ.

„ДІЛО“

Виходить щодня. Передплата на рік для Російської України 44 корони, на пів року 22 корони; за зміну адреси 50 сотиків. Адреса редакції: Галичина, Львів, Ринок ч. 10. Oesterreich Lemberg

ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА НА 1912 РІК НА ЖУРНАЛ

„ЗАПИСКИ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА В КИЇВІ“

Ціна на рік—5 карб., учням—3 карб. Адреса редакції—Київ, В.-Володимирська, 42.